

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Říkali mi Leni, Střepiny v trávě - porovnání textů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lenka Mallá

Specializace v pedagogice, obor Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 1. června 2012

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce. Rovněž bych mu také ráda poděkovala za čas, který strávil vedením mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	2
1 PROFIL ZDEŇKY BEZDĚKOVÉ	4
1.1 Co se mi podařilo zjistit.....	5
2 ŘÍKALI MI LENI	8
2.1 Téma	8
2.2 Prostředí	10
2.3 Postavy	11
2.4 Kompozice	14
2.5 Jazyk	14
3 STŘEPINY V TRÁVĚ.....	17
3.1 Téma	17
3.2 Prostředí	18
3.3 Postavy	20
3.4 Kompozice	23
3.5 Jazyk	26
4 POROVNÁNÍ	28
4.1 Členění díla	28
4.2 Téma	30
4.3 Postavy	31
4.4 Prostředí	34
4.5 Čas	35
4.6 Kompozice	35
4.7 Jazyk	37
4.8 Pojetí závěru.....	38
5 VÁLKA A DĚTSTVÍ	40
Závěr	42
Summary	44
Seznam literatury	45
Seznam elektronických zdrojů	46

Úvod

Ráda bych v úvodu nastínila svoji motivaci pro výběr tohoto tématu bakalářské práce. Téma jsem si vybrala z několika důvodů: jednak jako žena raději čtu o hrdinkách než o hrdinech, jednak mám ráda prózu Vladimíra Kőrnera. Do třetice obdivuji paní Zdeňku Bezděkovou a pana Vladimíra Kőrnera jako tvůrce, ale i jako osobnosti. Porovnání textů jsem zvolila také proto, že jsem chtěla zjistit, zda objevím nějaký zásadní rozdíl v psaní stejného tématu mezi ženským a mužským tvůrcem. Jelikož studuji vedle českého jazyka historii, bylo mi téma z poválečného období blízké také z tohoto důvodu. O válce se v historii učím spíše teoreticky, a tudíž jsem chtěla přečíst a rozebrat konkrétní příběh. Já jsem měla šťastné dětství, ale znám i lidi, kteří takové štěstí neměli. V obou dílech je hlavní postavou dívka vracející se po skončení druhé světové války z německé převýchovy. Pokusila jsem se zjistit hlavní rozdíly ve ztvárnění osudů těchto dívek.

Rozbor těchto dvou děl by měl přinést jistý náhled na to, jak se měnilo ztvárnění tématu války v průběhu let.

Můj postup byl následovný. Po přečtení obou děl jsem provedla analýzu struktury textů, přičemž jsem se zaměřila hlavně na téma, prostředí, postavy, kompozici a jazyk. Jelikož pro mne byla Zdeňka Bezděková poměrně neznámou spisovatelkou, snažila jsem se o ní zjistit informace, což nebylo příliš jednoduché, jak uvádím později. Ze shromážděných a přečtených materiálů o spisovatelce jsem se rozhodla sestavit jakýsi profil či medailonek. U Vladimíra Kőrnera jsem nepovažovala sestavení profilu za nutné, protože jeho osobnost je, dle mého názoru, dostatečně známá.

Zamýšlela jsem se nad estetickým ztvárněním konkrétního etického problému. Chtěla jsem prozkoumat, zda spisovatelé napsali tyto příběhy na základě vlastní zkušenosti s válkou či na základě nějaké skutečné události, zkrátka zda se tyto příběhy někdy staly nebo jde jen o příběh smyšlený.

V další fázi jsem se věnovala porovnání děl. Začala jsem srovnáním členění textů. Dále jsem srovnávala téma, prostředí, postavy, kompozici a jazyk. Zásadní rozdíly jsem očekávala v zobrazení postav. Zejména se chci zabývat porovnáním závěru.

Má práce obsahuje celkem pět kapitol, první kapitola se věnuje životu a odkazu Zdeňky Bezděkové. K sestavování autorčina profilu mi nejvíce pomohla autorčina biografie s názvem *Můj život s knihou* a studie od Jiřiny Mikušovičové s názvem *Zdeňka Bezděková*. Následující tři kapitoly podrobně zkoumají obě díla, a poslední kapitola je

jakousi mojí obecnou úvahou na téma dětství a válka.

Pro analýzu struktury textů jsem použila druhé vydání románu Zdeňky Bezděkové Říkali mi Leni z roku 1959, poněvadž první vydání z roku 1948 se mi bohužel i přes velké snažení nepodařilo sehnat, což mi zkazilo plán srovnat navíc první a druhé vydání této knihy. Dále jsem použila původní text novely Střepiny v trávě od Vladimíra Kőrnera vydaný roku 1964.

Výsledkem mé práce má být úvaha či zamyšlení, jak se zobrazení války v literatuře odlišovalo v letech padesátých a v letech šedesátých.

1 PROFIL ZDEŇKY BEZDĚKOVÉ

Autorčino motto: *At' už autor chce nebo nechce, v nejobjektivnějším vyprávění je stále přítomen jako subjekt: Vzpomínky, zkušenosti, záliby a myšlenky, prožitky, zvláště je-li už pamětník.*¹

Zdeňka Bezděková je spisovatelka opředená tajemstvím. Ač je to spisovatelka, jejíž knížky byly dlouhou dobu na seznamu povinné četby našich rodičů, o jejím soukromém životě, dětství a pracovních zdarech i nezdarech toho příliš mnoho nevíme. Přestože jsem měla velkou chuť dozvědět se o ní něco podrobnějšího, prozatím mi to nebylo dopřáno. Na doporučení pana doktora Staňka jsem ještě během prázdnin volala do Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově, zda by neměli autorčinu pozůstalost. Bohužel nic o autorce se v Literárním archivu nenacházelo. Protože byla spisovatelka rodačkou z Českých Budějovic, směřovalo moje další pátrání tam. Kontaktovala jsem tedy Oblastní archiv v Třeboni. Tento archiv je totiž rozdělen na části, kam patří právě i České Budějovice. Po tom, co jsem se představila a ptala jsem se na tuto spisovatelku, nejmenovaný pán byl velice nepříjemný, řekl, že v tomto archivu nenajdu o této autorce nic a byl neochotný mi jakkoli pomoci. Avšak já jsem se nenechala odradit, zjistila jsem, že existuje i Státní okresní archiv v Českých Budějovicích, a tam jsem se spojila s archivářkou Mgr. Miroslavou Ctiborovou, která byla příjemná a naskenovala mi část ze studie Jiřiny Mikuškovičové (*Zdeňka Bezděková*. České Budějovice:Krajská knihovna, 1972.), kterou jsem sháněla v katalogích knihoven snad celé České republiky a nakonec jsem ji našla jen zde. Můj poslední hovor byl do Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, kde jsem se tázala po různých studiích a člancích o spisovatelce a po prvním vydání knihy Říkali mi Leni z roku 1948. Myslela jsem, že by pro práci bylo dobré porovnat první vydání knihy a druhé vydání z roku 1959, které by jistě bylo postiženo komunistickou cenzurou. Bohužel, i když byli v Ústavu pro českou literaturu velice ochotní, první vydání této knihy neměli, neměli zde totiž tuto knihu vůbec. Ale co se týče studií a článků pan Mgr. Zdeněk Zůcha byl ochotný a našel mi dva, které se mi jinde nedařilo sehnat, a naskenoval mi je. Ačkoli jsem nenašla, co jsem najít chtěla, doufám, že to nebude práci ke škodě. Na takové spisovatelky a spisovatele, myslím si, bychom neměli zapomínat.

¹ BEZDĚKOVÁ, Zdeňka. *Můj život s knihou*. České Budějovice: JIH, 1995. ISBN 80-900351-8-3. str. 64.

1.1 Co se mi podařilo zjistit

Zdeňka Bezděková se narodila v roce 1907 v Českých Budějovicích do rodiny středoškolského profesora Roberta Vondrušky.² V tomto období byly České Budějovice z poloviny německé, a tudíž docházelo k častým národnostním neshodám. V době, kdy vypukla první světová válka, byla Zdeňka ještě malá dívka. Její otec musel narukovat do armády a rodina se přestěhovala do Prahy k dědečkovi. Zdeňka studovala na dívčím reálném gymnáziu v Českých Budějovicích a v roce 1926 se jí úspěšně podařilo odmaturovat. Její studie pokračovaly na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde studovala český a francouzský jazyk. Českou literaturu zde přednášeli profesori Jakubec, Vlček, Horák a Šalda. Zdeňka dokonce krátce pobývala v Paříži, kde si na Sorbonně tříbila znalosti. V Praze také poznala svého prvního manžela Františka Bezděka, toto manželství však netrvalo dlouho. Podruhé se vdává za Pavlíka. Děti jí však nebylo dopřáno mít, proto si mateřskou lásku nahrazovala láskou pedagogickou.³ Je zřejmé, že se celý život zajímala o ženy a jejich postavení ve společnosti. Důkazem může být její doktorandská práce s názvem *Ženy v životě a literatuře 15. a 16. století*.⁴ Když dokončila studia, nenašla kvůli vysoké nezaměstnanosti místo na střední škole, a tak začala vyučovat v měšťanské škole. Pracovala pouze 10 měsíců v roce, aby nemusela být placena přes prázdniny. Šlo o dívčí školu, kde kromě pana ředitele vyučovaly samé ženy. Zdeňka musela učit i předměty, které nevystudovala, jako např. měřičství, krasopis, kreslení, přesto se s tím hravě poprala a žáčky si Bezděkovou jako učitelku velice oblíbily.

*Během jednoho školního výletu žák z jiné třídy zařval: „Nichts böhmisch!“ a zvedl pravici. Jeho učitel se velmi styděl za jeho chování a omlouval se Zdeňce, vysvětlil jí, že horuje pro Hitlera, člověka, jenž byl tehdy Zdeňce ještě zcela neznámý.*⁵

Autorka se v Českých Budějovicích seznámila s řadou jihoslovanských pedagogů, kteří přijeli do Československé republiky studovat. Spisovatelce přirostla k srdci Slovinská republika a naučila se slovinsky, což později využila ve své překladatelské činnosti. Končí školní rok a Zdeňka odjíždí na prázdniny do Dubrovníku. Jadranem je okouzlena a píše

²VLADYKOVÁ, Věra. Zdeňka Bezděková. In: *Slovníkceskeliteratury.cz* [online]. 31.1.2007 [cit. 2.10.2013].

Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=673&hl=zde%C5%88ka+bezde%C4%9Bkov%C3%A1+>

³BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 65.

⁴VLADYKOVÁ, pozn. 2.

⁵BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 5-9.

svůj první článek s názvem: „Něco o Dubrovniku, perle Jadranu“ do Jihočeských listů.⁶ V roce 1935 je jí přidělena třída sexty na gymnáziu. Jde o sedmadvacet chlapců, kteří jsou noční můrou zdejších pedagogů, ona je však hravě zvládne, přirostou jí k srdci a ráda na ně vzpomíná. Cítuji:

Svolavatel sjezdů této mé „první“ třídy je pan Jan Nový, muž jadrného, někdy i černého humoru, nejoddanější duchu kamarádské věrnosti. Má, bohužel, čím dál méně adres v krabici živých! Tak mnozí už odešli do nevrátima!”⁷

Nedlouho potom, co dovedla primu snad s největším počtem žáků ve třídě úspěšně do kvarty, už přichází rok 1938. Toto období bylo chaotické. Obyvatelé z pohraničí, Češi ze Slovenska, z Podkarpatské Rusi se stěhovali, třídy najednou čítaly daleko větší počet žáků. Některé studenty si Říše zabrala, př. Františka Strabergera. Stal se občanem Německa, i když odporoval. Po maturitě byl nucen nastoupit do německé armády a bojovat ve válce. Když válka skončila, zůstal v malé vesnici u Pasova, kde učil. Nikdy neopustil ideu antifašismu. Měl podobný osud jako pan učitel Baum v knize „Říkali mi Leni“.⁸ Psal se rok 1939. Třídní knihy musely být dvojjazyčné, všude byly sundány znaky Československé republiky. Zdenčin otec byl suspendován z funkce inspektora. V červenci se s ním pořádalo rozloučení. Toto loučení se stalo jednou z vlasteneckých manifestací. První válečný den bylo v Českých Budějovicích pozatýkáno padesát významných osobností, byly odvezeny do Buchenwaldu a někteří se již nevrátili. Brzy museli i učitelé předkládat své křestní listy, křestní listy svých rodičů a prarodičů.⁹ Po válce učila autorka v Sušici a v Praze. Český jazyk jí zřejmě učaroval, protože počala přispívat nejprve básněmi a drobnými cestopisy, zejména do Jihočeských listů, a poté i literárními a odbornými statěmi například do časopisů Květy, Práce, Čeština pro češtináře apod. Nejenže byla dobrou spisovatelkou, ale i překladatelkou, zejména ze slovinského jazyka.¹⁰ Jugoslávii si velice oblíbila a během svého života ji navštívila celkem šestnáctkrát.

Svůj první román „Bezbranný vítěz“ píše těsně po válce v roce 1947. V tomto období také překládá díla ze slovinského jazyka jako např. hra „Noc v Hlubokém“, příběh pro mládež „Žijeme pro vlast“. Bezprostředně po vydání své prvotiny píše další román s názvem „Říkali mi Leni“. Inspirací jí byl náhodně přečtený článek v novinách o jedenáctiletém děvčeti, které se vrátilo z nacistické převýchovy, Aleně Šámalové, které

⁶ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 10-12.

⁷ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 12,15.

⁸ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 31.

⁹ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 32-35.

¹⁰ MIKUŠKOVIČOVÁ, Jiřina. *Zdeňka Bezděková*. České Budějovice:Krajská knihovna, 1972. str. 5.

říkali Leni. Dítě v Německu strávilo šest let, a tudíž český jazyk zcela zapomnělo. Román byl původně určen dospělým, od druhého vydání vycházel upravený pro mládež. Byl přeložen do mnoha jazyků - do němčiny, slovenštiny, angličtiny, ukrajinštiny, dánštiny, švédštiny či japonštiny. Na otázku, zda Leni opravdu žila, odpověděla autorka takto:

*Je vůbec důležité, žila-li tahle jedna, když zavlečených dětí za druhé světové války byly statisíce? Moje Leni mohla být jedna z nich, mohla prožít, co mohly prožít i ty druhé. Mluví za všechny.*¹¹

Od roku 1949 přednášela na Pedagogické fakultě ve svém rodném městě českou literaturu. V této době vydává svůj třetí román „Já, město Mokroves“. Tato kniha se stala na dlouhou dobu její poslední, jelikož startovala éra socialistického realismu, éra, kdy se autorka orientovala převážně na mládež, a tak vyšly knihy „Marta věří na zázrak“, „Prázdniny v Tanapu“, „Lásky nedočkavé“ či pokračování příběhu o Leni Freiwald s názvem „Štěstí přijde zítra“. Dětem jsou věnovány moderní pohádky v knize „O červené kuličce“, „Zpěváček z Voňavé Meze“ a „Děvčátko Zdena a moudrý pes“. Ke svému rodnému kraji se autorka vrací v 80. letech v trilogii „Bílá paní“, „Bludný kámen“ a „Orlík, hrad na skále“.

Pravděpodobně již po válce psala básně, nicméně její první básnická sbírka vychází až v roce 1974 s názvem „Věčný Oněgin“.¹²

Souhrnně lze říci, že hlavními postavami její tvorby jsou ženy, ať už holčičky, dívky či zralější ženy. Tyto hrdinky jsou zasazeny obvykle do válečného, poválečného či jiného nelehkého období. Spisovatelka, která na vlastní kůži zažila obě dvě války, poprvé, jak už jsem zmínila, jako sedmileté dítě a podruhé jako dospělá žena, bravurně líčí, jaký dopad má válka na psychiku postavy a jakým způsobem válka poznamená celý další život postavy. Právě osobním prožitím války spisovatelka uměla vykreslit pocity, prožívání postav, zmatenost ve válce. Díky důvěrné znalosti této doby jsou její příběhy natolik reálné.

¹¹ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 45-47.

¹² MIKUŠKOVIČOVÁ, pozn. 10, str. 10-12.

2 ŘÍKALI MI LENI

Knihu Říkali mi Leni můžeme charakterizovat autorčiným krédem:

*Nenávidím válku. Obě války, které postihly můj život, byly tak krutou zkušeností, že není divu, že po konci druhého šíleného běsnění vznikla má Leni.*¹³

Knihy vypráví velice poutavý příběh o desetiletém děvčátku, Aleně Sýkorové, která je násilně odvečena do nacistického Německa na převýchovu. Němci se snaží čtyřletou holčičku poněmčit. Je jí přiděleno jméno Leni Freiwald a je umístěna do fašistické rodiny, chodí do německé školy. V cizině není šťastná, značně se odlišuje od fašistických dětí, není schopna se zařadit mezi své vrstevníky. Spolužáci dívku považují za méněcennou. Je smutná z toho, že jí kromě „babičky“ Matyldy nemá nikdo rád, zpočátku to považuje za svoji chybu. Často z tohoto nespravedlivého světa utíká do světa snů a fantazie. Hraje si s papírovými panenkami, jež má pojmenované. Jejím nejoblíbenějším jménem je Jarmila. Neví ale, odkud toto krásné jméno zná.

2.1 Téma

V první kapitole je Leni vykreslována jako děvče bez přátel, jako „někdo jiný“, což jí dává značně najevo jednak její „maminka“ paní Rosa, a jednak její paní učitelka Schwarz, zarytá fašistka. Během druhé kapitoly postupně díky své vnímavosti zjišťuje, že její babička Matylda, bratr Raul i matka před ní mnoho věcí tají, o mnoha záležitostech se před malou Leni nesmí mluvit. Zlom nastává, když odvedou Horsta Bergera, chlapce, jenž byl do Německa přivlečen podobně jako Leni, zpět k jeho pravé rodině do Čech. V Lenině rodině je cítit strach, doma se všichni neustále radí a obávají, co se může stát. Tehdy Leni začíná tušit, že je něco v nepořádku. Snaží se najít kufřík, o kterém její milovaná „babička“ Matylda mluvila s „maminkou“. Ve chvíli, kdy ho otevírá, všechny věci poznává - bílý klobouček, o němž „maminka“ neměla ani tušení, i panenku Ninu. Děvče si často hraje na „onen svět“, což je jakýsi její vysněný svět, kde není Raul, nikdo ji nemlátí, její „maminka“ se s ní mazlí. Často vzpomíná na svou židovskou spolužačku Ernu Kraus, jíž se podařilo vrátit se domů do Prahy. Nikdo vedle ní nechtěl sedět, všechny její příbuzné nahnali nacisté do plynu a děvčeti zůstala jen teta. Leni nevěděla, co je to plyn, a tudíž jí to Ernina teta vysvětlila. Nemohla tomu uvěřit.

¹³ BEZDĚKOVÁ, pozn. 1, str. 69.

Ve třetí kapitole se Leni snaží udělat vše, aby se konečně dostala tam, kam patří. Mění své chování, o všem neustále přemýšlí. Je zde jasně vykreslena proměna dítěte způsobená válkou. Při čtení na čtenáře padá hrůza války, dívka už nikdy nebude stejně dětská, válka ji donutila předčasně dospět, aniž si stihla užít své dětství. Fašistický režim, tato ideologie jí pošpinila šat a ona už nikdy nebude čisté dítě se sny, s panenkami, vždy si špínu této války, Německa, lidstva, ponese s sebou, do svého budoucího života.

Jednoho dne v zimě Leni sáňkovala s Toni Weber na kopci Hasenhögel. Nečekaně narazila do přihlížejících Američanů, kteří teď bydleli ve městě. Dívka se rozhodla své podezření o tom, že je cizí, říci jednomu z Američanů. Američan James Smidt to sdělil svému nadřízenému, který se ale snažil vše zamést pod kobereček, nechtěl další skandál, stačily skandály s koncentračními tábory, s tím, jak zručně se chovali fašisté k lidem, a nyní když vše pomalu utichalo, nechtěl opět rozvířit hladinu. Lenina třída po prázdninách dostává nového učitele pana Bauma, jenž přežil koncentrační tábor. Třída se rozděluje na dva tábory - na jedné straně byli žáci, kteří měli pana učitele rádi, na druhé ti, kteří ho zavrhovali. Ve chvíli, kdy major zamete vše pod stůl, James jde s Leni za panem Baumem požádat ho o pomoc. Děvče panu Baumovi navrhuje, aby napsal do Čech Emě Synkové, Ernině tetě. Emě Synkové se podaří s pomocí Ministerstva sociální péče dohledat totožnost Leni. "Mašinerie" se rozjede. Rosa Freiwaldová je předvolána s Leni před komisi Child Welfare Department UNRRA¹⁴. Dívka si uvědomuje, že všechny sny o „onom světě“ byly vzpomínky, a chce „matku“ vidět v rozpacích, proto se jí záměrně vyptává, proč a kam spolu musejí jít. Paní Rosa při výslechu dělá, že nic netuší, a doslova mlží. Vtom promluví Leni o tom, jak si Rosa s „babičkou“ po nocích šeptaly o kufříku a o jiných záležitostech. Nastane ticho. Noc stráví Leni na stanici Červeného kříže. Přeje si, aby se mohla ve škole ještě rozloučit s Toni Weber a panem učitelem Baumem, ale není jí to dovoleno.

*Věděla jsem hned, proč už nesmím do školy, že proto, aby to nebyl rozruch, aby se mohlo máchnout rukou...*¹⁵

Následující ráno se s doprovodem pana Vondráka vydala vlakem domů. Jejím domovem byl Cheb. Leni si uvědomuje, že všechny sny o „onom světě“ byly vzpomínky. Blíží se k nim krásná paní s tím nejsladším jménem - Paní Jarmila Sýkorová.

Leni je jednou z mála dětí, kterým se podařilo vrátit se ke svým rodičům. Dílo je

¹⁴ Child Welfare Department je oddělení péče o mládež; UNRRA je anglická zkratka Společnosti pro pomoc a obnovu pod záštitou Organizace spojených národů.

¹⁵ BEZDĚKOVÁ, Zdeňka, Říkali mi Leni. 2.vyd., v SNKD 1.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1959. str. 136.

psáno tak, aby i dítě pochopilo, jak zlá byla tato doba právě pro děti, upozorňuje na ničivost války, a to nejen na materiální, ale hlavně ničivost lidskou a morální.

2.2 Prostředí

Příběh dívky se odehrává v malém městečku Herrnsstadt v západním Německu. Leni bydlí s rodinou v domě s pavlačí a půdou, kde později nalezne ve staré almaře svůj kufřík. Často se jí ale zdají sny o nádherném domku lemovaném zelenou alejí, kde žije paní v bílých šatech a zahradu hlídá pes Vořech.

Během vyprávění příběhu dominují dvě prostředí: jednak je to prostředí školy, kam se Leni pravidelně chodí učit, a jednak jde o prostředí domova, kde žije s „rodinou“. Ve škole se necítí dobře, jelikož je odstrkována spolužáky a zpočátku to považuje za svoji chybu. Paní učitelka Schwarz záměrně dívku přehlíží. Když si Leni vybere těžkou písničku během hodiny zpěvu, paní učitelka řekne, zda se Leni příliš nepřeceňuje. Nezapomíná dívku upozorňovat na její odlišnost od ostatních dětí. Žádný ze spolužáků s dívkou nechce sedět v lavici. Přesto se Leni později spřátelí s Ernou. Obě děvčátka jsou totiž jiná než ostatní jejich spolužáci. Ale Erna se brzy odstěhuje z Herrnsstadtu do Prahy a Leni ocitne opět sama, než se její přítelkyní stane Toni Weber. Ve třídě je jasně viditelné, kdo patří mezi zfašizované žáky a kdo mezi „ty ostatní“. Leni je sice chytrá dívka, ale není Němka, a tudíž nemůže mít stejně dobré či lepší výsledky, než mají děti z fašistických rodin. Dívka bývá často ze svých špatných školních výsledků nešťastná. Situace se nepatrně mění ve chvíli, kdy na místo paní Schwarz nastupuje pan učitel Baum. Je to spravedlivý člověk, a tak je Leni konečně hodnocena opravdu podle svých schopností a ne podle svého původu, nicméně nadpoloviční většina žáků pana Bauma nenávidí, je to totiž antifašista. Na dětech se skutečně podepisuje fašistická ideologie, například Anne Lore podle všeho ví o Leni minulosti a občas toho využívá, aby ji ponížila či zesměšnila. Ze školy Leni utíká domů, k „babičce“. Je nejraději, když může být s „babičkou“ sama, bez „bratra“ a „matky“, přesto se zde necítí jako ve skutečném „domově“. Žije v rodině, která se jí nikdy nezastane, „matka“ nikdy dívku za nic nepochválí, viní ji z veškerých rodinných problémů, proto někdy děvčátko zbije. Leni se tedy v tomto „domově“ necítí bezpečně. Nejvíce se děvčátku věnuje „babička“ Matylda. Leni Matyldě pomáhá s úklidem domácnosti, s vařením či štipováním ponožek. Když mají práci hotovou, „babička“ si s dívkou hraje. Děvče spí na tvrdém slamníku, nemá svůj vlastní pokoj, zůstala jim pouze jedna peřina,

protože všechny ostatní museli dát uprchlíkům. Den co den obědvají brambory s lebedou, pouze občas se podaří Ottovi přinést na neděli kachnu či králíka. „Babička“ jednou dívce vypráví o lázních v Karlových Varech, kde se Matylda setkala s moc hodnou paní Frau Konopasek. Tato milá paní vařila výborné knedlíky. Později si Leni jde hrát na pískoviště u domu:

Když jsme dodraly kopičku peří, šla jsem na dvoreček zadělat na knedle z písku a vody. Raul šel okolo, sbíral toho dne starý papír, a ptal se mne, co to dělám. Řekla jsem mu, že zadělávám na knedle. Co prý to je? Povídala jsem jako babička: „To je tschechisch!“ Ale Raul se najednou rozzlobil a kopl mi do mého těsta a docela mi je zkazil. Moc jsem plakala, ale on mne popadl za copy a krákal mne za ně. Kousla jsem ho do ruky, ale on nepovolil. Celý zčervenal a prskal a řval na mne: „Ty pancharte, pancharte!“¹⁶

V okamžiku, kdy Horsta Bergera vrátí jeho vlastním rodičům do Čech, se rodina Freiwaldova začne obávat, aby nebyla potrestána za to, že „adoptovala“ Leni, tudíž musí dívka chodit rovnou ze školy domů, Rosa se jí často dopodrobna vyptává, koho potkala, co si s kým povídala.

Následující tři prostředí jsou epizodní, i když jim nelze ubrat na důležitosti v příběhu ve srovnání s předchozími dvěma prostředími. První prostředí, jež bylo pro děvče podstatné v jejím dalším osudu, byl kopec Hassenhögel, kam chodila v zimě dívka s Toni sáňkovat a kde potkala Jamese Smidta, jenž jí pomohl nalézt pravé rodiče. Podstatné je i prostředí komise Child Welfare Department, kde „matka“ Rosa zásadně mění chování ke své „dceři“ ve snaze zachránit se před potrestáním za „převýchovu“ dívky. Posledním prostředím je nádraží v Chebu, kde se Leni konečně setkává se svoji pravou maminkou, a přestože se ocitá v neznámém prostředí a setkává se s neznámou paní, je mnohem šťastnější než s „rodinou, kterou „znala“.

2.3 Postavy

Hlavní postavou je desetiletá Leni Freiwald. Dívka má husté hnědé vlasy, jež se jí překrásně vlní kolem širokého obličejce. Od svých „rodičů“ se značně liší snědou kůží. Vždy červené tváře doplňují dolíčky. Dívčiny hnědé oči jsou olemovány hustým obočím, které srůstá u kořene velkého nosu. Dívka velmi ráda zpívá. Ve „své“ rodině je nešťastná, protože jí chybí láska a přátelství. Připadá si jako vetřelec či návštěvník tam, kde má být

¹⁶ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 19.

její domov, ale ona tuto dobu, tento domov nepoznává a nechce se s ním ztotožnit. Zpočátku nemá žádné kamarády, její studijní výsledky jsou špatné, jedinou spřízněnou duší je „babička“ Matylida. Často dívce vypráví různé příběhy, hraje si s ní a dává jí tajně karlovarské oplatky. Leni „babičce“ na oplatku pomáhá s domácností. Lenina „matka“ Rosa ji nemá ráda a dává jí to značně najevo.

Leni svou „matku“ charakterizovala jako ledovou královnu, která se nezarmoutí ani nezasměje, zná jen slovo „povinnost“. Byla to žena hrdá, hrdá na své německé občanství, na svoji fašistickou příslušnost. Malou Leni vinila ze všech svých nezdarů, značně dívce dávala najevo, že by měla být rodině vděčná, protože pouze zatěžuje všem život, když se Rose něco nepodařilo, odnesla to Leni.

Rosin manžel Raul Freiwald narukoval do druhé světové války, aby bojoval za ideály Hitlera. Zpátky se již nevrátil. Malá Leni si „tatínka“ příliš nepamatovala. Jednou když si prohlížela „otcovu“ fotografii, byla zmatená, poněvadž zjistila, že není podobná ani jednomu z „rodičů“. „Tatínek“ byl na fotografii bez knírku, ale Leni si vzpomínala na tatínka, jenž nosil knírek, na tatínka, se kterým se loučila, zatímco maminka velmi plakala, proto se ptala „maminky“ Rosy, kdy si tatínek nechal oholit knírek, ale Rosa odpověděla, že „tatínek“ nikdy knírek nenosil.

Dalším členem této rodiny byl dívčin „bratr“ Raul. Byl to čtrnáctiletý chlapec, jenž byl smýšlením své matky nadmíru zasažen. Chtěl obnovit dobovatelskou tradici fašistického Německa. Chtěl vůdce, chtěl Říši, chtěl zabít nepřátele, nenáviděl nepřátele. Bylo to dítě doslova zfanatizované ideologickými myšlenkami režimu a těmto ideologickým „žvástům“ značně věřilo, ba dokonce zaujímaly první místo v jeho životě. Se sestrou se neměli rádi, Leni se ho bála a on jí opovrhoval.

„Babička“ Matylida byla postarší paní, tchýně paní Rosy, rozumná, jako jediná měla dívku skutečně ráda. Nerada viděla, když se Leni trápila. Dívka jí často pomáhala s úklidem či s vařením. Přirostla „babičce“ k srdci. O válce „babička“ řekla: „*Válka je nejstrašnější věc na světě, bere matkám syny a z dětí dělá sirotky.*“¹⁷ Sama paní Matylida přišla během druhé světové války o svého syna, Lenina „tatínka“. „Babička“ nechápala, jak může být Rosa hrdá na to, že je fašistka, když fašisté zabili tolik nevinných lidí.

Občasným členem této atypické rodiny je strýc Otto. Leni se ho bála ještě více než „svého bratra“ Raula. Byl to člověk bez tváře či člověk mnoha tváří. Podřizoval se ostatním, byl pokrytec. Před Němci hrál velkého nacistu, před Američany zase demokrata.

¹⁷ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 5.

Využíval všeho a všech, každý mu byl něčím prospěšný. „Babička“ Matylda nerada viděla, když se s ním Rosa scházela, ale pokaždé něco přinesl, ať už králíka na neděli či nějaké oblečení. Jednou se s ním Rosa rozkmotřila a Otto pro ni poslal dopis po Leni. Raul si ho všiml a předstíral, že dopis předá matce sám, ale spálil ho. Později Otto přišel, Leni byla doma sama. Zmlátil ji za nepředání dopisu Rose. Nadával dívce „do slovanských parchantů“. Ve chvíli, kdy se „babička“ vrátila domů, Ottu vyštvala. Děvče se muselo po tomto incidentu dlouho doma léčit.

Lenina učitelka paní Schwarz je symbolem fašismu. Neustále se na Leni zlobí, doslova ji nesnáší: není přece z čisté germánské krve! Když to jde, snaží se Leni přehlížet. Po jejím odchodu ze školy se stává Leniným třídním učitelem pan Baum. Leni ho má velice ráda. Mluví o válce a o Němcích jako o ubohých obětech bláhového snu, což se řadě zfašizovaných žáků nelíbí.

Anne Lore je Lenina spolužačka. Je to dívka z typické fašistické rodiny. Je zlá na nefašisty, protože „tak je to přece správné“. Nemá proto ráda ani Leni, ani pana učitele Bauma, dokonce během mikulášské besídky, kdy si žáci rozdávají psaníčka, Leni obdrží jedno kruté od Anne Lore:

*Nejsi žádná Freiwald, jsi cizí harant a našli tě na nádraží.*¹⁸

Erna Kraus byla hodná židovská dívka, rovněž Lenina spolužačka. Bylo to dítě, kterému zůstala jen teta Ema Synková, ostatní její příbuzní zemřeli v koncentračních táborech. Jednou Erna dostala zápal plic a teta Ema čekala na Leni před školou, protože ji Erna chtěla vidět. Leni byla zmatená, její „bratr“ Raul a „matka“ Rosa nechtěli, aby se dívka s židy přátelila, jsou to prý nečisté stvůry a jsou vinni veškerou bídou a neštěstím. Leni nakonec za Ernou přece jen šla. Později se Erna vracela do Prahy, protože v Německu se s tetou necítily dobře. Ernina tetička Ema Leni také nepředstavitelně pomohla mimo jiné i tím, že jí našla pravou maminku.

Toni Weber byla po odjezdu Erny Lenina nejlepší kamarádka, přesto se jí Leni neshovovala se vším, jen o nalezeném kufříku jí řekla. Toni byla v jádru hodná dívka, i když vyrůstala ve fašistickém prostředí.

Major je v knize sice malou postavou, nic bližšího si o něm nepřečteme, přesto má razantní vliv na další vývoj událostí. Ačkoliv byl Američanem, nechtěl již žádné další skandály, a proto ho osud jedné dívky příliš nezajímal. Kdyby nebylo řadového vojáka Jamese Smidta, nikdy by se Leni domů nedostala. James byl hodný chlap, veselý, nesnášel

¹⁸ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 78.

fašisty. Když se s Leni loučil, řekl:

Nezapomenu, holka zlatá! A budu o tobě vyprávět, ne, budu to na všechny křičet, protože oni budou chtít zapomenout, jak vypadal fašismus.¹⁹

Sestra Elisabeth je zdravotní sestrou Červeného kříže. Po tom, co ji odebrali „matce“ Rose, strávila Leni noc pod Elisabethiným dohledem. Elisabeth plakala a objímala ji, ale dívce to bylo nepříjemné:

A tak se mi zdálo, že všichni ti, kterým teď tolik na mě záleží, dříve tu stáli kolem a dívali se - dlouho se jen dívali a mlčeli.²⁰

Pan Vondrák byl Čech, který si přijel pro Leni do Německa. V díle o něm není žádná bližší charakteristika. Nevíme, jak vypadá, jak se chová, má pouze jediný úkol, ten nejdůležitější - odvézt Leni k její pravé mamince.

Leni si často vysnívá jinou maminku, než je „matka Rosa“, Jarmilu. Netuší, že nejde o sny, nýbrž o vzpomínky na hodnou, laskavou maminku. Paní Jarmila Sýkorová byla krásná, štíhlá žena. Nosila rozpuštěné kaštanově hnědé vlasy. Když jednou Rosa vyprávěla o tom, jak byl Raul malý, Leni si vzpomněla, že šla s tatínkem a krásnou tmavou paní. Jednou se dívce také zdálo, že byla v nemocnici s bílými lidmi. Ti lidé nesrozumitelně křičeli, byla tam zima a někdo jí podával panenku, byla to maminka. Často ji hladila, zpívala a uspávala malou Leni v postýlce.

2.4 Kompozice

Kompozice tohoto literárního díla je chronologická s občasnými záblesky vzpomínek hlavní postavy Leni Freiwald, když jí byly zhruba tři roky. Tyto vzpomínky se objevují zřídka, navíc dívka si zpočátku myslí, že jde o sny, a tudíž v díle jsou tyto vzpomínky zpočátku jako sny také vyprávěny.

2.5 Jazyk

Toto literární dílo je psáno ich formou, kdy je příběh vyprávěn desetiletou Leni. Výjimkou v díle tvoří věta vypravěče v závěru první kapitoly:

Je noc, jen hodiny tikají, že ještě bude mnoho věcí, mnoho těžkých věcí, které uvidí

¹⁹ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 140.

²⁰ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 136.

*a uslyší desetiletá Leni Freiwald...*²¹

Dílo je určeno dětským či dospívajícím čtenářům, tudíž se autorka snaží vybírat takové jazykové prostředky, aby hlavně dětský čtenář rozuměl tomu, co právě čte. Základem je spisovný útvar národního jazyka. Jsou užity zejména jazykové prostředky s neutrálním příznakem. Spisovné jazykové prostředky s knižním příznakem autorka příliš neužívá, protože jsou pro děti hůře pochopitelné, nicméně některé lze v textu nalézt, například: *andělský háv* namísto *šat*. Objevuje se zde ale řada spisovných jazykových prostředků s hovorovým příznakem. Hovorové jazykové prostředky jsou často v přímé řeči, díky nim je vyprávění spontánnější. Autorka velice často používá deminutiva. Není to překvapivé, když si uvědomíme, že dílo je vyprávěno malou dívkou. Často jsou proto užita i deminutiva, která slyšíme převážně jen u dětí, jako například *mličko*, *kvítečka*, *kufříček*, *kašička*, atd. Jsou zde užita i další deminutiva - *holubička*, *chlapeček*, *holčička* či *vlnka*. Zaměříme-li se na text, zjistíme, že deminutiva užívají pouze Leni a „babička“ Matylda. Text potom působí kontrastně vůči vulgarismům či strohému vyjadřování Raula či Rosy. Spisovatelka také používá vulgarismy, jež jsou namířeny zejména na Leni:

*Tak ty jsi mi nedala psaní, ty mrcho, ty slovanský pancharte!*²²

Vulgarismus *panchart* se objevuje v knize několikrát, zatímco vulgarismus *idiot*, *spratek* či *harant* pouze jednou. Hojný je rovněž výskyt pejorativ jako *facka*, *rámus*, *šmelinář*, *blábolit*, *mlel*, *běsníš*, *zmlátit*, *nestvůra*, *děcko*, *čmáranice*, *maškaráda* aj. Germanismy či jazykové prostředky německého jazyka se příliš v textu neobjevují, přestože bychom předpokládali jejich vysokou frekvenci vzhledem k tomu, že se příběh odehrává právě v Německu. Je zde například jazykový prostředek německého jazyka *tschechisch* či *Karlsbad*. Objevíme zde pár příkladů jazykových prostředků anglického jazyka díky přítomnosti Američanů ve městě: *I am a girl*, *I am not*, *Made in Czechoslovakia* či *Child Welfare Department*. Mimo jiné Leni říká při hraní větu smyšleným ruským jazykem:

*Já jsem ale nevěděla, jak by to taková ruská paní volala, tak jsem si složila řeč, která sice nebyla ruská, ale jako že byla: „Negechtege mnege žigit, jaga magám dcegeruguškugu!”*²³

Můžeme zde objevit i některá slova zdomácnělá jako *gangster*, *kredenc* či *kurs*. Asi jediným termínem je zde pojem *repatriace*, což znamená:

²¹ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 43.

²² BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 67.

²³ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 46.

*navrácení, dopravení zpět do vlasti.*²⁴

Autorka také užila dvě anglické zkratky: *USFET* a *UNRRA*.

V díle je užito řady přirovnání. Tato přirovnání jsou ale jednoduchá na pochopení, proto nemůžeme říci, že by text nějak komplikovaly či činily složitějším, spíše jde o výrazy, jež ozvláštňují text a dělají ho poutavější. Nalezneme zde přirovnání typu: *pilná jako včelička, je jako bledě modrá panenka, je jako bubák, čisté jako sklo, rudý byl jako krocan, jel jako čert, kvákají jako žabáci, funěl jako lokomotiva, zbiju tě jako hada, byla jsem jako Popelka, nápad vyšlehl jako plamínek z troudu, na mne ryba bere jako na červa, schovávám si psaní jako kočka kotě, jako by polykala veliké sousto* apod. Dále nalezneme podtyp metafory, a to personifikaci čili přisuzování lidské vlastnosti neživotným či abstraktním věcem: *její oči mne objaly, modrooká kvítečka umírala, zvonek prudce štěkne*. Můžeme zde vyzdvihnout několik příkladů metonymie - *zahalila se do závoje z mlhy, mažou vám med kolem úst* aj. Kromě přirovnání jsou v textu poměrně časté i jiné frazeologismy například: *páté přes deváté, už se v tom veze, tady nám růže nekvete, husí kůže, telecí léta, byl v trapu, upletl pěkný bič, mlel si svou*.

V textu jsem našla i dva druhy motivované odchylky, a to samostatný větný člen a apoziopcezi. Samostatný větný člen se objevuje ve větách:

„Copak naše babička, to je starý romantik!“²⁵ a „Ó, copak ten nebožtík, na toho nedej!“²⁶

Apoziopceze byla autorkou užita, proto aby neopakovala to, co bylo již jednou řečeno. Dílo obsahuje poměrně vysokou frekvenci oslovení (milostpaní, babičko, holubičko, holčičko), často také s expresivním zabarvením:

„Spi, beruško!“²⁷

Další figurou objevující se v díle za účelem zdůraznění je epizeuxis:

Ó, vy hloupé, hloupé holky, abyste věděly, že to taky dovedu nebrečet! Koukejte, koukejte na mne!²⁸

²⁴ KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd., dotisk. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0982-5. str.659.

²⁵ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 12.

²⁶ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 14.

²⁷ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 70.

²⁸ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 10.

3 STŘEPINY V TRÁVĚ

3.1 Téma

Kniha vypráví příběh o dívce Kláře, která byla během války násilím odvedena na převýchovu do Německa a po válce se vrací zpět ke své biologické matce.

Příběh začíná návratem Klářiny biologické matky Marie Vláčilové domů z pracovního tábora ve Waldenburgu. Podkrovní dům, kde dříve bydlela rodina Vláčilových, je opuštěný a vybydlený, protože vojáci vše poničili. Marie se dovídá, že její manžel Rudolf Vláčil byl popraven gestapem, a čeká netrpělivě na informace o své jediné dceři Kláře, poněvadž neví, zda nebyla také zabita. Ovšem její netrpělivost nepramení ze strachu matky o dceru, ale spíše z toho, že se Vláčilová cítí osamocená. V noci se jí ve starém domě zdají hrozná sny - Vláčilová běhá krásným jabloňovým sadem ve svatebních šatech, ale všude nalézá mrtvé, a je tam ještě člověk bez hlavy - Rudolf Vláčil, a dívka s černou mašlí (jejich dcera). Marie vzpomíná na tábor ve Waldenburgu, kde zahynulo 90 lidí a pouze tři přežili, mezi nimi i ona.

Vláčilová se přihlásí na úřadě a zajistí pohřeb manžela. U jeho hrobu potom vzpomíná na divné sedmileté manželství. Marie a Rudolf spolu byli jen proto, že si zbyli, a oba to věděli. Když Němci odváděli Rudolfa, řekl jí na rozloučenou:

„Já tě mám rád, Marie.“ „Já tebe taky,“ odpověděla, ale ani jeden z nich tomu nevěřil.²⁹

Za nějakou dobu si Marie našla práci na statku, kde myla nádobí. Zde se také seznámila s Jindřichem. Jindřichovi bylo kolem třiceti let, choval se neurvale až hrubě, což byla pravděpodobně maska, za kterou se schovával, avšak v jádru byl citlivý, až to někdy bylo Vláčilové na obtíž, poněvadž nechtěla někoho utěšovat, ale chtěla být utěšována a chtěla se cítit v bezpečí. Konečně Vláčilové přišel telegram o „nalezené“ dceři, a tak pro ni jede na nádraží do Prahy. Ovšem navzájem se ani nepoznají. Když Kláru Němci odvezli na převýchovu, nebylo jí ani pět let, úplně zapoměla mluvit česky. Ačkoli se matka celou dobu na Kláru těšila a představovala si, že vše bude jako dříve, nestalo se tak. Rudolf Vláčil byl mrtev a matka s dcerou se za tu dobu, co se neviděly, velmi odcizily.

Klára nastoupila do české školy. Děti se dívce smály, protože byla ve třídě nejstarší, a také neměla žádné kamarády. S pomocí matky se naučila česky. Jednou šla dívka s

²⁹ KÖRNER, Vladimír. Střepiny v trávě. Praha:Československý spisovatel, 1964. str. 25.

matkou na hřbitov k hrobu svého otce, ale pro Kláru byl tatínkem někdo jiný, ten v Alpách. Zanedlouho dívka onemocněla a vracely se jí vzpomínky na dětství před válkou. Tehdy si poprvé vzpomněla na svého pravého tatínka. Nejvíce vzpomínek bylo však na kamenný dům v Alpách a na jezero u něj. Tenkrát vyprávěla matce o německé rodině, ta však nechtěla, aby na ně Klára vzpomínala, jelikož to oni zabili Klářina tatínka. Od této chvíle už se matce s ničím nesvěřila.

Jindřich začal navštěvovat Vláčilovou a postupně se k nim přestěhoval. Společně upravili Kláře pokoj v podkroví a koupili jí psa, aby měla alespoň nějakého kamaráda. Dívka to měla i ve škole těžké, učitelka byla vůči ní zaujatá, prý v ní zůstal jed z Německa.³⁰ Klára se schválně vyhýbala lidem, chodila do přírody a hodně četla. Později vyšlo najevo, že špatné známky dostává kvůli krátkozrakosti, a tak začala nosit brýle. Poté, co se s matkou vracely z optiky, dívka viděla přejetého psa, až později zjistila, že to byl její pes:

*V chomáčích sedajícího prachu se zmítal bílý psík. Ještě vyl. Dobýjeli ho. Plazil se s vyvalenými vnitřnostmi a už jen kňučel. Krvavé žvance spojovaly bílou srst a čumák psíka se kropenatíl pěnou.*³¹

V poslední kapitole je Klára na gymnasiu a tajně si píše s německou rodinou. Od setkání matky s dcerou po válce uběhlo sedm let. Vláčilová zestárla a Jindřich „pokukoval“ po Kláře, ale Marie to přehlížela, až jednou se Kláry dotkl, a tak ho vyhodila. V den svých osmnáctých narozenin odjela Klára na festival mládeže do Německa, kde měla domluvenou schůzku s německou rodinou. Domů k Vláčilové se již nevrátila. Během toho, co se Klára balila do Německa, Vláčilová tušila, že se jí dcera již nevrátí, ale nic neudělala. Později se na nádraží dozvěděla, že se Klára už nevrátí, a šla domů:

*Vrátila se do svého domu, kde se nic nezměnilo. Jenom si někdo odnesl fotografii domu nad jezerem a z rámečku u postele nepodařený snímek bílého psíka...*³²

3.2 Prostředí

Příběh Kláry se odehrává v malém podkrovním domku, kde bydlí se svojí matkou. Dům je po válce vybydlen, tudíž dá Marii Vláčilové hodně práce, než ho vrátí do původního stavu. Okolo domu je zahrada s rybízem a jabloněmi. Klára po návratu z

³⁰ KÖRNER, pozn. 29, str. 72.

³¹ KÖRNER, pozn. 29, str. 80.

³² KÖRNER, pozn. 29, str. 99.

Německa, kam byla během války odvedena, vzpomíná na veliký dům na kopci, odkud viděla na Birnhorn či Schönfeldspitze a chodila se koupat do Dívčího jezera. Další prostředí, jež je pro Kláru důležité, je škola. Špatně se učí, nesnáší tělocvičnu a nemá žádné kamarády. Zpočátku je za příčinu špatného prospěchu považována jazyková bariéra, ale její prospěch se nezmění ani po tom, co se dívka jazyk naučí. Později se zjistí, že špatný prospěch má kvůli krátkozrakosti. Ze školy utíká do přírody, má svá oblíbená místa, kde relaxuje čtením knih. Nejprve na tato místa chodí sama, později se svým nejlepším kamarádem, psem Honzíkem. Prostředí v knize je rozmanité, ale je v pozadí, spíše jen naznačeno, není blíže charakterizováno, i když občas narazíme na popisné pasáže, kterými jsou střídány pasáže dějové, např. popis krajiny, popis bouře,...

Prostředí přírody je v díle v mnoha podobách. Jednak do přírody utíká Klára před světem, kde se necítí dobře, jednak v přírodě Marie nalézá vzpomínky na „šťastnou“ předválečnou minulost. Obě mají svá oblíbená místa v lese či u potoka, kde přemýšlí o svém životě.

Mezi vedlejší prostředí patří hřbitov, kam Marie Vláčilová chodí každý den po tom, co pohřbí svého manžela Rudolfa Vláčila. Zpočátku hrob navštěvuje sama a poté s Klárou, i když děvče k hrobu svého otce, kterého si téměř nepamatuje, nechodí rádo.

Dalším prostředím je paseka u pily, kde se Marie seznamuje s Jindřichem, asi prvním člověkem, se kterým po návratu promluví, nepočítáme-li úředníky. Různá prostředí se objevují i ve snech Vláčilové na začátku příběhu:

Stála na pokraji ovocného sadu. Byly to nabílené jabloně, jednu takovou má právě pod oknem na dvorku. Kvetly v řadách, jejich konec však nedohlédla. Nebyl to sen minulosti a nevracela se, vždyť takový sad ještě nikdy neviděla. Konečně přišel sen něčeho očekávaného a toužebného, co se určitě splní. Koho teď potká, toho musela najít jednou i ve dne. Nedočkavě vběhla mezi jabloně a nachytala si několik kvítků do dlaní.³³

Nádraží je prostředí, kde se Klára setkala se svojí matkou. Jde také o prostředí, kde se odehrál rozpor mezi představou Marie o šťastném shledání matky s dcerou a realitou, kdy se Klára a Marie navzájem nepoznaly. Pro Kláru je to později rovněž prostředí útěku z domova, který pro ni nebyl domovem.

Celou knihou nás provází motiv hrobu, který umocňuje pesimistickou atmosféru. Nejprve se setkáme s vojenským hřbitovem ve snu Vláčilové, kde je jedno prázdné místo (možná pro ni). Po skončení války se Marie vrací domů a cestou vidí na návsi pomník

³³ KÖRNER, pozn. 29, str. 14.

padlým, kde je vyryto i její jméno, požádá tedy na úřadě, aby ho smazali:

Do pískovce byla čerstvě vyškrabaná mezera pod písmenem V. Dala se vždy doplnit znovu také jiným jménem, Klára Vláčilová je na počet písmen stejně. Ta mezera vystupovala ze zašlé zeleně silněji než zlatá písmena. Nezvěstného mohou připsat k mrtvým po letech a ještě zvlášť. To místo ve sloupci mrtvých bylo poselství beznaděje. Beznaděje, která znamená odevzdanost zbývajícího života bez ohraničení.³⁴

Později Vláčilová zařizuje hrob svému manželovi, jenž po návratu dcery každý den navštěvují. Motiv pomníku padlým se v celém příběhu ještě několikrát opakuje. Již od začátku se nám tedy autor snaží naznačit, že postavy budou na konci příběhu „pohřbeny“. Dle mého názoru jde o jakousi předzvěst toho, že válka tyto postavy ve skutečnosti již dávno usmrtila, jsou sice mezi živými, ale nejsou schopny žít.

3.3 Postavy

Ústřední postavou je zde Klára, která byla jako velmi malé děvče dána na převýchovu do Německa a vrací se po válce ke své biologické matce, na niž si nepamatuje. Klára neumí česky, je uzavřená, spolužáci se jí vysmívají. Snaží se najít si cestu ke své matce, jednou se jí dokonce svěří se vzpomínkami na náhradní rodinu, kde žila, ale když matka dceři řekne, že si nepřeje, aby o Clageselových mluvila, nikdy už se Vláčilové s ničím nesvěří, a kvůli nefungující komunikaci mezi oběma matka zjistí až po delší době, že dívka téměř nevidí. Na otce Rudolfa si Klára nepamatovala:

Tatínka? - to slovo neříkalo Kláře nic na tomto místě. Znala jiného tatínka v Alpách. Vracel se ve vysokých botách z honu a nesl párek tetřevů s ustřelenými hlavičkami.³⁵

Marie Vláčilová je Klárčina matka, která se po válce vrací z pracovního tábora ve Waldenburgu, kde vařila v blokové kuchyni. V prvních dvou kapitolách by mohla být považována za hlavní postavu.

Marie se vrací do osamocené domů, její manžel je mrtev a dcera nezvěstná. Chce, aby se dcera vrátila, není to ale z mateřské lásky, ale spíše kvůli strachu ze samoty. Domnívá se, že když se dcera vrátí, bude dům opět domovem, ale nestane se tak, jelikož Marie má pocit, že Klára si s sebou přinesla kus Německa, a poněvadž Němce viní z manželovy vraždy, zakazuje dceři mluvit o náhradní rodině. Vlivem mlčení o letech během

³⁴ KÖRNER, pozn. 29, str. 20,21.

³⁵ KÖRNER, pozn. 29, str. 53.

války, kdy se neviděly, vyrůstá mezi nimi propast, kterou už není možno zasypat.

Rudolf Vláčil byl Mariin manžel a Klárčin otec. O manželství Vláčilových se dozvíme během čtení v části Mariiných vzpomínek na Rudolfa, jenž je v té době už mrtvý. Když byla Marie ve Waldenburgu, nebyla jako ostatní ženy, nevzpomínala na svého manžela. Nikdy pro ni nebyl „princem na bílém koni“, nikdy s ním nezažila romantické chvíle plné lásky a něhy. Litovala toho, ale současně neuměla jejich vztah změnit k lepšímu. Měl to pro Vláčilovou být přece ten nejbližší člověk v životě, jak známe z romantické literatury, muž, jenž je ženě osudem předurčen, a je velká svatba, všechno šťastně skončí. Körnerův příběh po svatbě začíná a pravděpodobně ani svatba, o níž není v novele zmínka, nebyla šťastná. Rudolfa k sňatku nutil jeho bratr, ale co Marii? Nutil ji někdo? Proč si Rudolfa vzala, když bylo od počátku zřejmé, že on ji nemiluje? Bála se snad, že by zůstala „na ocet“? Když ve svých snech toužila po pravé lásce, proč nehledala někoho jiného? Nebo proč si nehledala po svatbě nějakého milence, se kterým by byla spokojená, u něhož by alespoň chvíli měla pocit, že je pro něj jediná na světě? Možná nechtěla Rudolfa ranit nebo nechtěla sama sebe ponížit. V té době bylo přece jen nemyslitelné, aby měla vdaná žena milence. Vždyť ale stejně tak bylo nemyslitelné, aby matka neměla ráda svoji dceru, a přece ji Vláčilová ráda neměla a ani se to nesnažila předstírat. Svého muže rovněž ráda neměla, ale nemůžeme říci, že by ho nenáviděla. Vláčilová mohla mít pocit nechtěnosti, asi žádná žena by nechtěla, aby s ní byl muž z donucení. Zpočátku se snažila změnit jejich vztah k lepšímu, jinak by přece Rudolfovi nenosila svačiny, když byl dlouhé dny na rybách, nesnažila by se s ním promluvit alespoň pár slov, třebaže nezaznamenala žádnou zpětnou vazbu. Rudolf se cítil být ponížený svým bratrem. Obraz donucení do svatby viděl před sebou asi během celého manželství, takže manželé žili spíše vedle sebe než spolu. Z narození dcery Kláry měl radost jen Rudolf, Marii to bylo jedno. Když bylo Klárce sedm let, Rudolfa popravili:

*Otec: Rudolf Vláčil byl popraven v sekyrkárně Plötzensee na úsvitu třetího lednového dne 1942. Popel popraveného byl zaslán příbuzným a rodinný domek konfiskován...*³⁶

Jindřich je třidvacetiletý muž. Zpočátku mluví hrubě a sprostě, ale je to pravděpodobně jeho póza či maska, za kterou schovává svoji nedospělost, nevyzrálost, osamocenost a citlivou duši. Před Vláčilovou se chová hrubě, protože chce ukázat, že je to chlap, ač není. Marie mu řekne, kde během války byla, a čtenáře zaskočí, že se Jindřich

³⁶ KÖRNER, pozn. 29, str. 5.

nezeptá například na to, zda už našla svoji rodinu, ale pronese větu:

„Tos musela taky někdy podržet, co?“³⁷

Postupem času je Jindřich autorem vykreslen tak, aby ho čtenář nemusel nesnášet. Já jsem ho spíše litovala. O válce kromě jedné vzpomínky nemluvil:

Jindřich měl mokré čelo. Pil z nádrže a plakal s otevřenými ústy. „Měli kulometné hnízdo nad pozorovatelnou. Stříleli celý den a nakonec jsem se dostal až k nim. Zvedli ruce a já jsem na ně hodil granát.“ „To bylo v boji, to jste musel. Bránili se.“ „Právě že ne. Neměli už v kulometu žádný náboje, proto zvedli ruce, ale to jsem nevěděl, že všechno vystříleli. To jsem poznal, až byli mrtví.“³⁸

Přesto se od hrůz války nedokázal odtrhnout, provází ho po celý příběh, a proto je asi takový, jaký je. Válku zažil jako čerstvě dospělý a zanechala mu na duši šrámy, které nemohl vymazat. Začne se scházet s Marií a jejich vztah je zpočátku vykreslen romanticky, čtenář si myslí, že snad už děj bude spět k něčemu optimističtějšímu, opak je pravdou. Marie za Jindřichem sice chodí, ale je to proto, že nikoho nemá, cítí se sama a u Jindřicha hledá mužskou oporu, kterou nikdy neměla, možná hledá i lásku, ale, podle mého názoru, spíše pochopení, bezpečí, spřízněnou duši a člověka, o něhož se může v těžkých chvílích opřít. Hledá, ale nenalézá. Čtenáři vadí, že celý příběh Marie něco hledá - Kláru, lásku, sebe sama, ale vlastně nic ji nevrátí zpět do života. Co bylo před válkou, to už dávno vzal vítr. Marie u Jindřicha hledá rovnocenného partnera, on u ní hledá bezpečí a klid, ale ne v podobě partnerství, spíše v podobě mateřských jistot:

Odstrčila ho od sebe, když chtěl přitisknout hlavu na její prsa. Jak je mladý a slabý, řekla si s náhlou ošklivostí, proč se schovával právě k ní. V té chvíli to nebyl muž, spíš dítě nebo dívka. Omýval si oči po pláči jako malá Klára.³⁹

Vláčilové přišel nechutný Jindřichův pláč. Marie se chtěla svěřovat Jindřichovi, namísto toho si vylévá srdce on jí. Nechtěla nic slyšet, vždyť ona má nejvíce problémů, zemřel jí manžel, dcera je nezvěstná, je sama, neví, co bude dál. Jejich vztah tedy působí komicky, přestože se Jindřichovi jako postavě autor nevysmívá. Po návratu Kláry Jindřich odjíždí, napadlo mě, že odjel kvůli ní, jelikož ona bude teď středem Mariiny pozornosti, zatímco on bude odsunutý na druhou kolej. Později se vrací a začne s Marií žít. Klára ho nenávidí, možná matka věnuje více času jemu než Kláře, s ním si je tak cizí. Po několika letech se Jindřichův zájem přesouvá z matky na dceru, která ho později odmítne, a Jindřich

³⁷ KÖRNER, pozn. 29, str. 28.

³⁸ KÖRNER, pozn. 29, str. 37

³⁹ KÖRNER, pozn. 29, str. 37.

se odstěhuje.

Pes Honzík je bílý kříženec a také Klářin jediný a nejlepší přítel. Nevím, proč autor nechal zrovna Jindřicha, aby daroval Kláře pro ni později nejceněnější dárek, pejska, když se neměli rádi, ale Vláčilová jí ho asi dát nemohla, poněvadž byla příliš zahleděná do svých problémů, dceru moc nechápala. Dívka ho nemohla ani najít na ulici, bylo by to příliš romantické - příběh o tom, jak nešťastná Klára našla ještě nešťastnějšího a stejně opuštěného psa, a stali se nejlepšími kamarády. Vidíme vedle sebe žít tři postavy, z nichž dvě dospělé jsou tak zaobaleny do kukly svých problémů, jsou tak ztraceni, že nedovedou Kláře poskytnout alespoň trochu příznivé, laskavé prostředí pro to, aby u nich zůstala. Jen s Honzíkem může být Klára sama sebou, může se mu se vším svěřit, aniž se na ni Honzík zlobí na rozdíl od matky, která nechtěla nic slyšet o německé rodině, kde dívka žila. Kdyby Marie nebyla vůči Němcům tolik nenávistná, nebo by je rozdělila na ty zlé a na ty hodné, co jí výborně vychovali dceru, a nechala o nich Kláru mluvit, měly by naději na nalezení společné řeči. Klára se na psa upjala, společně trávili většinu času v přírodě, kam chodila dívka často číst. Autor čtenáře šokuje realistickým až naturalistickým vykreslením psíkovi smrti (viz poznámka pod čarou č. 30), Klára ještě chce posbírat zbytky psiho těla na ulici:

*Ale v prachu zbylo po Klářině psíku jen několik bílých chomáčků a kapek krve.*⁴⁰

Nakonec uteče na místo, kam chodili spolu s Honzíkem. Klára ztratila svého jediného přítele a nic jí nebrání v návratu zpět do Německa.

Rodina Clageselova je náhradní rodina, kam byla Klára umístěna na převýchovu. „Otec“ ji učil hrát na klavír, s bratrancem Edgarem si velice rozuměli. S rodinou si tajně dopisuje, později jí Clageselovi posílají nejrůznější dárky. V den své plnoletosti se k nim Klára vrátí.

3.4 Kompozice

Kniha je rozčleněna do pěti kapitol.

Na začátku jsou čtenáři předloženy základní údaje o rodině Vláčilových. Tato rodina je zde představena podobou jakéhosi formálního uvedení. Jde o uvedení, jež jako čtenáři nečekáme, protože autor zhruba na necelé straně vypsál stroze základní a zásadní informace o rodině Vláčilových. Například zpráva o tom, že Marie po porodu Klárky nevěděla, jaké dát dítěti jméno. Jde o situaci, během níž je většina žen tak šťastná, že více

⁴⁰ KÖRNER, pozn. 29, str. 81.

šťastnější být nemůže, když porodí zdravé dítě. U této matky to bylo opačné, autor doslova píše, že byla nešťastná. Mnoho žen na bolesti zapomene ve chvíli, kdy vidí své vlastní miminko. A spousta žen, jež děti mít nemohou, by daly cokoli za to, aby si s Vlácilovou mohly vyměnit místo.

A rodiče nakonec pojmenovali děvče po zdravotní sestřičce v nemocnici. Atmosféru těchto zpráv o narození dcery ještě dotváří krátká, ale opět zlověstná zmínka o prostředí:

*Nad postelí ve veřejné nemocnici se černal kříž. Krvácející srdce.*⁴¹

Tato myšlenka čtenáře provokuje, říká si, jak autora při takové obvykle radostné události může napadnout černá barva, symbol smrti, zániku, zla, neštěstí a smutku. Kříž jako symbol může mít různý význam - opět se nám ale opakuje význam smrti, dále utrpení (když si uvědomíme, že na kříži zemřel Ježíš) a v náboženství může být kříž chápán jako spojení lidského a božského. Autor v této větě, dle mého názoru, zašifroval pocity Marie - je nešťastná, smutná, porod pro ni byl utrpením. A smrt? Ta se vznáší v celém příběhu v podobě mrtvých těl, hrobů. Dále také čtenáři mohl chtít spisovatel sdělit, že už v této době byla Vlácilová ztracená a ani narození krásné dcerky, pro mnoho žen smysl života mít spokojenou rodinu, pro Vlácilovou neznamenal téměř nic. Někteří čtenáři možná po takto nemilosrdném začátku knihu zavřou, jiné čtenáře to vyburcuje, jsou zvědaví, co dalšího krutého přijde, zda už to špatné skončí a začne něco pozitivního, a když přijde další negativní událost, jsou rozrušení či zklamaní, že se tak nestalo, ale zároveň hltají knihu dál, protože je autor z textu „nepustí“. Po příjezdu Kláry ve čtenáři svítne naděje, že se atmosféra zlepší, že Vlácilová nebude již tak ztracená, ač jsou si zpočátku matka s dcerou cizí, ale postupným zklamáním čtenáře, kdy se Marie s Klárou ještě více odcizují, zhasíná i jeho poslední naděje na šťastný konec, je tím po celý příběh deptán. K tomu všemu, i když Körner píše pesimisticky, píše velice krásně, tudíž čtenář, který se nechá do děje vtáhnout, jen těžko knihu odkládá.

Zhruba v prvních dvou kapitolách vypravěč mluví především o Marii Vlácilové. Kapitola první se věnuje hlavně jejímu návratu „domů“, kdy základní dějová linie je zde porušována nejružnějšími digresemi. Tyto digrese jsou především vzpomínkami na období války, během níž byla Vlácilová v pracovním táboře ve Waldenburgu, či vzpomínkami na „šťastnou“ rodinu Vlácilových v předválečných letech. Marie se zde vyrovnává se smrtí svého manžela a rekapituluje svůj život, tudíž se v této části novely často objevují digrese,

⁴¹ KÖRNER, pozn. 29, str. 5.

kterým je těžké porozumět, autor tím dobře dotváří atmosféru díla. U takových digresí nevíme, zda jde o nepravdivý sen nebo o nějakou špatnou vzpomínku, která je do snu promítnuta:

Blízko čekal muž v černých svatebních šatech. Černou barvou patřila k němu. Čekal, aby ji vyvedl z bludiště květů. Podal jí ruce. Hledala ho celý čas a následovala ho, i když mu neviděla do tváře. Chtěla jít alespoň chvíli dál, stále za ním, ale jeho ruka ji opustila na mýtině, kde také končila cesta. „Chtěla bych jít s vámi,“ řekla s lítostí a osaměla. Někdo za zády se tomu potěšeně zasmál. I když se neotočila, věděla hned, že to budou bachaři a pohrávají si s krátkými dráty. Šli asi celou dobu za ní a zapomněla na ně. Pak to nebyla zkouška šatů, ani svatba. Pak to nebyl únik do opojné představy. Znovu ji podvedli a věděla o tom. Snad neměla utíkat mezi jabloně, snad neměla jít tehdy v měsíční noci pod svah k mrtvým, nikdo ji nenutil. Nemusela by se vracet do Waldenburgu.⁴²

Ve druhé kapitole se Marie seznamuje s Jindřichem a čeká na návrat své dcery Kláry.

Třetí kapitola s názvem Opět domov je jakýmsi kontrastem mezi tím, co si představíme pod pojmem domov a mezi skutečným domovem Vláčilových. V této části novely se totiž matce podaří najít svoji dceru, dívka se vrátí, ale válka je od sebe nadobro oddělila, a i když k sobě hledají cestu, nedaří se jim to. Vypravěč se zmiňuje i o tom, jak se Klára cítí, když jde do české školy. Někdy je v této části textu obtížnější rozpoznat, zda momentálně vypravěč mluví o pocitech Kláry nebo její matky Marie. Rovněž tu objevíme digrese pojednávající především o dětství dívky v německé náhradní rodině.

V předposlední kapitole se narátor soustředí spíše na Kláru a na její nitro či pocity, zatímco nitro Vláčilové je odsunuto, a vypravěč se zmiňuje o Vláčilové pouze v souvislosti s tím, co v daný den dělá apod. Do domu Vláčilových se nastěhuje Jindřich jakožto přítel Marie. Klára ho nemá ráda, třebaže jí upraví pokoj na půdě a pořídí psa.

V závěrečné kapitole Klára studující již na gymnasiu píše německé rodině a v den svých osmnáctých narozenin odjíždí pod záminkou návštěvy festivalu mládeže do Německa, odkud se již nikdy nevrátí.

Kompozice je chronologická, přičemž digrese mohou být i retrospektivní, kdy je například nejprve prozrazeno, že Rudolf Vláčil je mrtvý, a až v jedné ze zvláštních vzpomínek Vláčilové je nám prozrazeno, za jakých okolností Rudolf zemřel. Základní kompoziční principy, jako repetiční, variační a jiné, v textu buď vůbec nenajdeme, nebo je

⁴² KÖRNER, pozn. 29, str. 14-15.

do díla autor zařadil bezděčně. Z hlediska kompozičního je text prostý. Obrazy krajiny, hřbitova jsou jakýmsi odrazem složitosti postav v díle vlivem toho, co vše prožily. Text díla je sice sám o sobě napsán poměrně jednoduše, což ho ve své podstatě ale činí složitým, často si čtenář musí jednotlivé obrazy dotvářet, jednotlivé postavy nejsou přímo autorem definovány, ale jsou během celého díla rozvíjeny nepřímou. Každý čtenář tohoto díla by jistě představil postavy jinak, protože každý čtenář si dílo dotváří jinak a čte ho jinak. Ne všichni čtenáři totiž dokážou rozluštit skryté signály od autora směrem k adresátovi, tudíž spousta významných motivů pro dokreslení příběhu mu mohou uniknout. Právě toho chtěl autor docílit, aby se čtenář snažil si dílo dotvářet sám. Körner dílo ozvláštňuje právě netypickými obrazy z minulosti, které mnohdy splývají se sny. Těžko se u některých pasáží rozlišuje, zda jde o fikci či realitu.

3.5 Jazyk

Toto literární dílo je psáno Er formou, která je porušována přímou řečí. Příběh je zpočátku soustředěn na návrat Marie Vlácilové a na její cestu zpět do běžného života, později se vyprávění soustředí spíše na Mariinu dceru Kláru.

Základem je spisovný útvar národního jazyka, autor vybírá zejména jazykové prostředky s příznakem neutrálním. V díle nenajdeme příliš mnoho figur ani tropů. Spisovatel se snažil neutrální jazykové prostředky použít takovým způsobem, aby na čtenáře působily neutřele:

*Nepřicházeli možná proto, že ještě nebyla svlečená. Roztrhla si šaty na prsou, ale bylo to zbytečné. Pod šaty byly opět jiné černé šaty, stále černé šaty, protože smutku se nezbavíš.*⁴³

Jazykové prostředky německého jazyka jsou užity hojně: *Häftling sechstausendeinhundertfünfzehn, Im Namen des Volkes, zur hohen Tanne, Guten Tag, gnädige Frau, das Kreuz, Deutscher Meister Sang, Hansli, mein Hündlein, du Hündchen... schlaf nur ruhig, die Unvorsichtigkeit, die Unbequemlichkeit, die Schlaflosigkeit*. Rovněž jsou v textu užity germanismy: *hergot, špiclové, esesák, kruci, lágr*.

Zřídka se v textu objevuje frazeologismus jako *je v trapu, být namazaný, špinavec*.

Ze syntaktického hlediska výstavby textu můžeme říci, že se střídají krátké věty s větami delšími. Autor hojně používá dějová slovesa, příroda také není statická, ale

⁴³ KÖRNER, pozn. 29, str. 15.

popisuje např. bouřku a déšť. Hojně se v díle objevuje motivovaná odchylka - apoziopese, kterou autor užívá spíše pro to, aby si čtenář domyslel či dotvořil započatou myšlenku:

*Chtěla se zvednout a zvolat: Jsem tady! Na mě jste zapomněli!, ale ze štítků se vytrácela jména. Byly náhle bílé a nedotčené a čekaly na spoustu dalších jmen...*⁴⁴ nebo *Už se nepohřbívalo. Každý den se blížila děla. Hned pod nalámanými větvemi leželi mrtví. Byli svlečeni a ruce měli svázané krátkými dráty...*⁴⁵

Metafora je častá při popisu krajiny - *bahno nevyhlázalo, odcházelo milostivé letošní léto, na tváři mu ležel stín něčeho zkaženého a smutného, zaječení pily, skla se opotila, naskočily ostré stíny klíčů, větve skřípaly, šelestil déšť, oči v kamení oslepil zelenavý potah, pod střechu se skryje i osamělost.*

Spisovatel ojediněle užil přirovnání typu: *s černými skvrnami jako od inkoustu, pálí jako pitomý, křeslo jako v zámcích, jako by strom sténal, tiše, jako když procitne dítě.*

V textu můžeme nalézt oslovení, a to i pejorativní: *ženská, milostivá, maminko, Kláro, Vlácilová, obžalovaná, kurvo.*

V díle je rovněž použit kontrast, kdy se Vlácilová prochází krásným kvetoucím jabloňovým sadem a dojde k jámě plné mrtvých, nepohřbených těl. Kontrast je také v přímé řeči, kdy Vlácilová mluví spisovně, zatímco Jindřich nespisovně či hovorově.

⁴⁴ KÖRNER, pozn. 29, str. 15.

⁴⁵ KÖRNER, pozn. 29, str. 13.

4 POROVNÁNÍ

4.1 Členění díla

Základní rozdíl vidíme již při prolistování obou děl. Zatímco kniha Říkali mi Leni se skládá ze tří nepojmenovaných částí, prvotina Vladimíra Körnera je rozdělena do pěti kapitol, přičemž každá z kapitol má svůj specifický název. Název dané kapitoly nebývá jednoznačný, ale při čtení aktuálního oddílu se musíme nad názvem zamyslet a snažit se ho v textu objevit. Označení kapitol Körnerova díla se tedy vždy nějakým způsobem váže k aktuální kapitole.

První kapitola s názvem Moje slepé okno se zabývá návratem Vláčilové a obdobím, kdy byla ještě v ženské věznici v Breslau, kde bylo odvrácené okno od města. Jednou se tam uchytila pampeliška, jindy modrý kvítek. U okna rozjímal, ale okno bylo slepé, protože jím „neviděla“ svého manžela jako ostatní ženy, ale představovala si jiné muže, se svým mužem si byli tak odcizeni, že dokonce i v těchto těžkých chvílích jí bylo jedno, co je s člověkem, s nímž sedm let žila.

Druhá kapitola s názvem Ten, který má tvář je o období, kdy se Vláčilová vrátila domů a chtěla začít opět žít. Nedokázala to. Manžel byl mrtev, pochovala ho a na jeho náhrobku byla fotografie:

Nyní se usmíval na kulatém rámečku sám, nebyla vedle něho jako na svatební fotografii. Rudolfe, pomyslela si lítostivě, co se stalo s tvým obličejem? Ten úsměv nepatřil vůbec jí, takový nespatriila od svatby. Od chvíle, kdy ho ztloukli jeho bratři, aby si ji vzal za ženu, se neusmíval.⁴⁶

Byl to tedy možná hodný člověk, ale Vláčilová si nedokázala postupně vybavit ani jeho tvář, byli si natolik cizí, že manžela jí připomínala už jen fotka, žádné společné vzpomínky, žádné zážitky, nic, jako kdyby nikdy tento člověk neexistoval, přestože se snažila si ho vybavit (také kvůli tomu pravděpodobně chodila každý den k jeho hrobu).

Zvláštní je rovněž název třetí kapitoly Opět domov, protože domov, který je zde autorem představen, není skutečným domovem, a postavy, jež žijí v tomto domově společně, jsou si na míle vzdáleny.

Čtvrtá kapitola má název Několik kapek krve. Jindřich v této části novely přinese Kláře štěně. Štěně nechal Kláře v bílém pokoji, psík byl také bílý a celou situaci dokresluje

⁴⁶ KÖRNER, pozn. 29, str. 23.

věta:

*Několik bílých kapek leželo na prahu.*⁴⁷

Myslím si, že šlo o jakýsi symbol naděje pro Kláru, naděje, že se její domov, který skutečným domovem není, změní díky psímu kamarádovi. Paradoxně jedině on jí rozuměl, on jí dokázal naslouchat. Na konci této kapitoly opět přijde probuzení z naděje do reality. Když už přijde konečně něco pozitivního, tak to Klára ztratí, a autor nelítostně vylíčí umírání psa.

(viz pozn. č. 30)

Pes Honzík utekl za Klárou, když jela k očnímu lékaři, a přejel ho autobus. Vedle toho, jak autor popsal jeho smrt, čtenáře vyprovokuje Körner i tím, že Klára po smrti svého nejdražšího přítele nepláče, a spisovateli to nestačí a ještě více nás vydráždí:

*Vláčilová ji hledala u řeky i na hřbitově, ale Klára odešla na místo, které matka asi neznala. Vycpala tedy alespoň kabelu novinami a vrátila se na náves, aby odnesla psa. Chtěla ho zahrabat. Ale v prachu zbylo po Klárině psíku jen několik bílých chomáčků a kapek krve.*⁴⁸

Takže několik bílých kapek symbolizuje psíkův příchod a rudé kapky jeho odchod. S psíkovým „odchodem“ Kláru již nic „doma“ nedrží.

Pojmenování poslední kapitoly Kláro! je rovněž netypické. Klára v této době plánuje odchod či útěk zpět do Německa, přestože to Vláčilová tuší a v hlavě si přehrává, co vše by mohla říci své dceři a co vše by mohla udělat, aby Klára změnila názor a zůstala, nic nakonec nepodnikne. Zároveň si konečně uvědomuje, proč Klára odchází, ale už je příliš pozdě to napravit:

*„Děkuju, maminko. Vůbec jsem najednou neviděla,“ řekla Klára, ale její rty se nepootvěřely k úsměvu. To byla chvíle, na kterou matka čekala. Co bylo dřív, ztrácelo význam. V odkrytých očích dcery našla odraz sebe samotné. Byl tu ještě večer a celá noc. Bylo teprve devět hodin a pět minut, ještě nebyla půlnoc. Každý spěch však vzdaluje. Nemohla si vzpomenout, kolik let by bylo zapotřebí vrátit, aby mohly znovu začít spolu. V suchém létě, kdy přišel do tohoto domu Jindřich, už bylo pozdě, možná se měly vyhnout hřbitovní zdi předešlý podzim. Možná bylo pozdě již na nádraží, když se Klára vrátila se svázanou roličkou klavírních not. Vlastně nebylo co začínat, snad bylo pozdě už ve válce. Marně se snažila upamatovat na jediné, co jí vzalo dceru.*⁴⁹

⁴⁷ KÖRNER, pozn. 29, str. 68.

⁴⁸ KÖRNER, pozn. 29, str. 81.

⁴⁹ KÖRNER, pozn. 29, str. 97.

Přestože se snažila si vzpomenout, co jí dceru vzalo, byla to vlastně ona sama. Už při porodu ji neměla ráda, ale každé dítě potřebuje lásku. Jak tedy potom měla mít ráda Klára matku, když od ní nic takového nezažila? Jak se jí mohla svěřit, když matka nic slyšet nechtěla?

Jednotlivé části knihy Zdeňky Bezděkové obsahují vždy nějakou poměrně zásadní proměnu hlavní postavy. V první části knihy Leni nerozumí tomu, proč jsou na ni všichni zlí, proč dívce nikdo nerozumí. Ve druhé části již odhaluje svůj původ a v poslední části se sama postará o to, aby se mohla vrátit zpět ke své pravé mamince.

4.2 Téma

Téma obou knih je podobné. V popředí je dívka odvezená na převýchovu do Německa během druhé světové války. Zásadní rozdíl je v tom, že Leni se v německé fašistické rodině necítí dobře, pro všechny je divná, jiná, zvláštní, cizí, Klára Vlácilová se naopak cítí být cizinkou po návratu do své vlasti. Obě dívky dělají vše pro to, aby se mohly vrátit tam, kde pro ně slovo domov není jen otřepanou frází. Avšak Klára je v tomto období již dospělá, kdežto Leni je dítě s dospělým chováním a jednáním. Leni neví přesně, kam se vrací, na rozdíl od Kláry, protože si přesně nepamatuje svoji biologickou matku ani svůj pravý domov. Klára vzpomíná na německou rodinu tím častěji, čím více se nedaří Marii Vlácilové navázat s dcerou bližší vztah.

Odchod dcer je také odlišný. Rosa zpočátku vůbec netuší, že je před komisí předvolána s přičiněním své malé „dcery“. Leninu „matku“ nezajímá osud dcery, bojí se převážně o to, aby nebyla nějakým způsobem stíhána komisí Child Welfare Department UNRRA, zatímco Marie Vlácilová odchod dcery předvíдалa, nicméně se nesnaží tento fakt nějak změnit. Kláru pravděpodobně matka ráda měla a záleželo jí na ní, více si ale asi přála mít ji u sebe proto, aby se necítla tak opuštěně. Obě ženy mají tedy přece jen něco společného - více myslely na sebe než na dítě, ať už bylo vlastní či ne.

Ze závěrečné pasáže Körnerovy knihy po návratu Marie Vlácilové domů po tom, co zjistila, že se již Klára nevrátí, je zřejmé, co pro Kláru bylo v tomto „domově“ nejdůležitější:

*Vrátila se do svého domu, kde se nic nezměnilo. Jenom si někdo odnesl fotografii domu nad jezerem a z rámečku u postele nepodařený snímek bílého psíka...*⁵⁰

⁵⁰ KÖRNER, pozn. 29. str. 25.

Obě z dívek mají rovněž špatný prospěch ve škole, i když je zapříčiněn z různých důvodů. Leni měla špatné známky z ideologických důvodů. Autorka touto cestou opět kritizuje němectví. Klára měla špatné výsledky z důvodů zdravotních, jelikož téměř neviděla a Klářína matka o tom neměla ani potuchy. Tímto autor nepřímo zobrazuje neschopnost společné komunikace matky a dcery.

4.3 Postavy

Jak už bylo zmíněno, v obou dílech je hlavní postavou dívka. V knize Bezděkové je děvče poněkud zidealizováno, poněvadž jako desetileté dítě dokáže přemýšlet dopředu, svým cílům podřizuje své chování a jednání, celkově charakter této postavy by odpovídal spíše dospělému člověku než malé holčičce. Klára je vykreslena poněkud realističtěji a také pesimističtěji, jako dívka postižená válkou. Autorka knihy Říkali mi Leni popisuje i pasáže, kdy si dívka hraje s kamarádkami, i když jich má málo. O tomto se autor u Kláry Vláčilové vůbec nezmiňuje. Klára je zobrazena buď doma nebo rozjímající na procházkách přírodou, kde ji doprovází její jediný kamarád - pes Honzík, kterého později také ztratí. Souhrnně můžeme podotknout, že postavy Bezděková vykreslila téměř polárně. V díle se objevují buď postavy s dobrým srdcem, antifašisté, nebo postavy s negativními vlastnostmi, zarytí fašisté. Kolem dívky Leni se soustředí poměrně velké množství postav, přestože ne každá je dopodrobna charakterizována, např. pan Vondrák je představen pouze jako pán s úkolem dostat Leni z Německa k pravé matce. Zvláštní je, že i dětské postavy jsou vykresleny s ideologickým podtextem. Je jisté, že rodiče velmi ovlivňují své děti, nicméně dívka Anne Lore je možná až příliš věrná fašistickým myšlenkám, kterým podřizuje své činy.

V novele Střepiny v trávě nalezneme v podstatě tři postavy - Kláru, její matku Marii Vláčilovou a nevyrovnaného Jindřicha, milence Kláříny matky. I když má jejich vztah zpočátku romantický rys, později tento milenecký pár v díle působí spíše komicky. Základní rozdíl v tom, jak oba autoři pojali popis svých postav, je takový, že Bezděková, dá se říci, představila své postavy vždy při jejich vstupu do děje jednoznačně. Není to překvapivé, pokud si uvědomíme, že bylo dílo určeno mládeži, a tudíž autorka postavy představovala definicí, nicméně úplně první vydání této knihy, které se mi bohužel nepodařilo sehnat, bylo určeno primárně dospělým, a tudíž můžeme pouze hádat, zda v něm byly postavy popisovány jiným způsobem, než ve druhém vydání, z něhož jsem

čerpala. Domnívám se, že v tom ale zásadní rozdíl nebude.

Vladimír Körner své postavy rozvíjí během celého příběhu, snaží se o vybarvení postavy hypotézou, a proto si každý čtenář svoji postavu představí jinak, například můžeme říci, že Marie Vláčilová měla svoji dceru asi ráda, ale nejsme si tím jisti, a není si tím jistý možná ani autor. Körnerovy postavy jsou komplikované, jejich jednání není vždy jednoznačné, motivaci některých jejich činů si musíme domýšlet, například proč se Jindřich vyjadřoval tak hrubě - bylo to nějakým zklamáním, zkušenostmi z války, byla to jeho přetvářka, za niž se schovával, či jeho pravá tvář? Autor nepředstavuje postavy vysloveně kladné a vysloveně záporné, nýbrž snaží se na postavách ukázat špatnost války. Postavy jsou válkou zničené, jde o nevyrovnané lidi, kteří se od hrůz války nemohou oprostít, válka je do konce života poznamenala a oni nenaleznou naprosto správné východisko pro lepší budoucnost. Matka Marie Vláčilová je vnitřně prázdná, nedokáže dceři dát najevo, zda ji má ráda a zda je pro ni dcera důležitá. Kláře zase naopak chybí pocít toho, že ji má někdo vřele rád, že se zajímá o to, co ráda dělá, jaké má záliby.

Při srovnání obou „matek“ - Rosy a Marie - zjistíme, že jsou rozdílné, a přesto jejich „dcery“ k nim nenajdou cestu. Rosa si na malé Leni „lécí“ své nezdary, komplexy. Autorka se příliš nezajímá o to, zda Rosa svého manžela milovala, zda spolu měli hezký život. Mohla se změnit až po jeho smrti, protože se jí po něm stýskalo. Zásadní rozdíl je v tom, že Körner manželství Vláčilových vykreslil, a přestože jejich manželství nebylo příkladné, zkrátka takové bylo a čtenář ho jako takové musel přijmout, ale Zdeňka Bezděková se jakémukoli představení manželství Freiwaldových vyhnula, tudíž se můžeme jen dohadovat o tom, zda by se něco ve vztahu Leni a „matky“ Rosy změnilo, kdyby žil Raul, manžel Rosy a „otec“ Leni. Tím, že autorka nechala otevřený prostor čtenáři, co se týká Rosina vztahu k manželovi, čtenář si manželství Freiwaldových může představit i zidealizovaně. Körner naopak čtenáře úmyslně nasměruje (i když se to čtenáři nelíbí, i když nechce, aby vše v knize bylo pesimistické,) k jedinému vztahu Vláčilových. Ač jejich vztah u čtenáře vyvolá řadu otázek, základní tezi vztahu Vláčilových předloží čtenáři spisovatel sám, tudíž čtenář nemá na výběr. Jednou mezi Vláčilovými není dobrý vztah, a ačkoli to čtenář nechce slyšet, nemůže to nijak obejít nebo změnit.

Rosa je vykreslena jako záporná postava - německví se na ni velmi negativně podepsalo, syn Raul je její kopií. Rosa byla na Leni zlá, ale jelikož byla takto vykreslena od začátku příběhu, není to překvapivé. V pasáži, kdy Rosa Leni zmlátila, mi bylo děvčátka líto, ale více ve mě vřel nezájem, lhostejnost a odcizenost Marie ke Kláře.

Jindřich jako přítel Marie je ztracenou osobností, zároveň nemůžeme říci, že by se

mu autor vysmíval či že by byl zápornou postavou, ale Otto, Rosin přítel, to je vzor vši špatnosti, člověk, kterého se jako čtenáři obáváme, jakmile se objeví na scéně, nečekáme nic dobrého, ale opět zde platí, že jeho chování se dá předpokládat. Je to nacionalista, na něhož jsou čtenáři naštvaní, protože se snaží zkazit Leniny snahy na návrat domů. Jednoho dne přijde opilý k Freiwaldům a Leni je doma sama, Otto má oplzlé průpovídky, o Leni se bojíme, ale nepřekvapí nás to od této zvrácené postavy, jen čekáme, kam až jeho jednání v momentální situaci dojde. Ale jakmile Jindřich pokukuje po Kláře a její matka to přehlíží, a dokonce to nechá dojít až tak daleko, že se jí Jindřich dotkne, a teprve poté ho Vlácilová vystěhuje, je nám Jindřicha spíše líto, vidíme v celé té situaci tu ztracenost, ztracenosti tří postav, jejich životů. Mě Körner v této pasáži překvapil, nechal totiž Jindřicha dojít opravdu jen k tomu, že se Kláry dotkl, jiní autoři by si libovali ve vykreslení této scény, ale on to opět udělal jinak než ostatní.

Značný rozdíl je také mezi Rudolfem a panem Freiwaldem. Rudolf je představen v knize jako obyčejný muž, myslím, že nebyl moc průbojný, neuměl si prosadit své názory a nechal se přinutit k sňatku s Marií, čímž byl asi celý život pokořen, jeho manželka mu byla cizí. Rudolfova smrt není v žádném případě hrdinská. Autor ji vykreslil velmi krutě, jak už jsem zmínila, hned na počátku knihy. Potom, co se Marie vrátí domů, zjistí, že její manžel je mrtvý a vzpomíná na den, kdy ho naposledy viděla:

„Jste zámečnický mistr Rudolf Vlácil?“ ptali se, i když to věděli předem. „Schopný mistr a dělá nám tu sabotáž, no prosím. Měl jste to zapotřebí?“ bavili se během domovní prohlídky. Píchali jehlicemi do otopanu a vyházeli peřiny z manželských postelí. „Kouříte?“ nabídli mu cigaretu, „na sekeru toho máte dost.“ Její muž drtil darovanou cigaretu v dlani a vytřesená vlákna tabáku se drolila mezi prsty na koberec. Nakonec přece jen požádal: „Mohl bych se alespoň rozloučit se ženou?“ Dovolili mu to, dokonce vyšli na chodbu. „Nebreč,“ řekl muž, „tebe nechají. Tebe se to netýká, ani Kláry“ A když ji políbil na skráň, ani to necítila. Poděkovala komisaři, že ji nechal rozloučit se s mužem. „Jenom nikomu neděkujte, paní,“ řekl suše, „vás si odvezeme taky.“⁵¹

Ačkoli Marie nevěděla během války, kde její manžel je a zda je vůbec živý, přiliš na to nemyslela, bylo jí to jedno. Körner Rudolfův nedobrovolný odchod a následnou popravu popsal velice realisticky. Není divu, když sám na vlastní oči jako malý chlapec viděl, jak mu fašisté zabili vlastního otce. Tento strašlivý obraz měl neustále před sebou, nedokázal se od něho odpoutat, a tak nechtěl a možná ani neuměl psát zidealizovaně (tak

⁵¹ KÖRNER, pozn. 29, str. 24, 25.

jako Bezděková).

Oproti tomu pan Freiwald, „otec“ Leni, je vykreslen jako národní hrdina, jeho manželka je hrdá na to, že zemřel při obraně své vlasti, při bojování za německou myšlenku, ale jeho matka na to příliš pyšná není, raději by měla syna živého, asi jako každá matka své dítě. Jednou Leni píše slohovou práci na téma moje rodina a napíše, že válka bere matkám děti a že je strašná, učitelka ji za to velice pokárá, protože válka podle Vůdce se vrátí, aby Němci mohli ukázat svoji velikost.

4.4 Prostředí

V knize Říkali mi Leni je důležité prostředí školy a domova, přestože je v popředí díla Leni a její vnitřní monology, neúspěchy ve škole a snaha dostat se z Německa, nelze tvrdit, že by autorka prostředí úplně odsunula „na vedlejší kolej“. Nejsou zde ale žádné široce popisné pasáže. V Körnerově novele je prostředí v pozadí. Při první návštěvě Kláry v české škole jsou popisovány její obavy, ale autor se nezmiňuje, kde škola je a jak vypadá. Hlavním prostředím je vybydlený dům Vlácilových, o kterém také mnoho nevíme. Krajina je popisována často při Klářiných procházkách, ale nejde ani tak o to, aby si čtenář představil, jak vypadalo okolí, kudy Klára procházela, ale autor prostřednictvím krajiny a přírody často popisuje Klářino vnitřní rozpoložení, zmatek v myšlenkách. Prostředí v díle Bezděkové je nepřátelské, Leni se v něm necítí dobře, Němci děvčeti dávají najevo, že mezi ně nepatří. Po návratu domů poznává i nádraží v Chebu a je velmi šťastná.

U Körnera je prostředí vykresleno opět velice reálně, už zpočátku je nelaskavé, Klára se vrací do vybydleného domu, neumí jazyk, nemá přátele:

Klára šla v sychravém ránu do školy. Nízká budova se žlutou omítkou a pouze českým nápisem vystupovala z ranní mlhy. Šla o měsíc později a připadala si jako nejmenší mezi dětmi, i když byla nejstarší v první třídě. Přála si je dohnat a být vyšší. Jako by se stále měřila na trám u dveří, zachycovala čárky zprvu jednou měsíčně, pak každý týden, stále víc přidávala dny, ale čárky nepřibývaly do výše. Čím více si přála vyrůst, tím mnohokrát se také měřila a uvědomovala si silněji, jak je malá.⁵²

A během vyprávění příběhu se prostředí nemění, stále je nelaskavé, dívka se v něm necítí dobře a matka nedokáže dceři vytvořit prostředí přívětivější.

⁵² KÖRNER, pozn. 29, str. 47.

4.5 Čas

Rozdílné je v dílech pojetí času. Bezděková popisuje dospívání dívky zhruba během jednoho roku od jara do jara. Někdy je v příběhu čas doslova uveden, například:

*Dnes je 15. července a je poslední den školy...*⁵³, jindy si čas vyvodíme z dané situace - oslava Vánoc je v prosinci apod.

Körner dokázal v útlé novele vyobrazit osm dlouhých let. Klára přijela z Německa zhruba jako desetileté dítě, dospívala v Čechách a v den svých osmnáctých narozenin ujela zpět do Německa. Čas literární je tedy v díle rychlejší než čas reálný. Plynutí času je v díle znázorněno (urychleno) například růstem Klářina štěněte v dospělého psa. Autor ale čas vsunul spíše do pozadí. Nevíme, kromě dne, kdy je dívka plnoletá, kolik Kláře v určitých pasážích je čili kolik let jsou s matkou spolu. Samozřejmě nám autor někdy vysílá určité signály, ze kterých to lze vyvodit, ale platí zde pravidlo, že se více čtenářů asi neshodne na stejném stanovisku.

4.6 Kompozice

Celková kompozice díla Zdeňky Bezděkové je jednoduchá ve srovnání s novelou Střepiny v trávě. Události v knize Říkali mi Leni jsou řazeny v časovém sledu za sebou tak, jak je vypráví sama hlavní postava.

Četba tohoto díla je díky tomu snadná. Objevuje se zde málo odboček od hlavního děje, a jestliže se objeví, jsou spisovatelkou pojaty jako sny malé dívky, čímž je opět četba ulehčena, poněvadž nemusíme přemýšlet, zda se daná událost právě odehrává či ne.

U Körnerova díla o jednoduchosti kompozice nemůže být řeč. Körner se ve své prvotině pokusil o způsob psaní neotřelý, nový, neokoukaný. Šedesátá léta jsou typická proměnou strukturních dominant v díle. Vlivem uvolnění politické situace došlo k experimentování s literaturou. Autoři se pokoušeli o nové způsoby psaní. Rozšířila se čtenářská obec a hlavně její požadavky na literaturu se zvyšovaly. Čtenář již nechtěl číst knihu, u níž po přečtení první strany věděl, jak dopadne, ale chtěl být něčím překvapován, chtěl číst něco nového, chtěl nad literaturou přemýšlet, chtěl být utěšován, deptán, chtěl být rozradostněn, chtěl zuřit, chtěl být klidný, chtěl překvapivé začátky a nečekané konce. Hlavní postavou v této próze již není hrdina, jako to bylo v literatuře padesátých let:

⁵³ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 32.

Pro tradiční románový příběh, jaký preferovala próza padesátých let, byla příznačná centralizovaná organizace a hierarchizace postav orientovaná k ústřednímu hrdinovi. Slovo „hrdina“ tu nemá jen terminologický význam ve smyslu „hlavní postava“, nýbrž bylo chápáno doslovně jako postava podávající hrdinské výkony.⁵⁴

V šedesátých letech jsou to naopak postavy ztracené ve svém vlastním životě, postavy nedokonalé, nevyrovnané, bezbranné, postavy z běžného života, jaké čtenář denně potkával na ulici, jaké znal, jakými chtěl či nechtěl být apod. Mnohdy je také v této próze těžké rozpoznat, kdo je hlavní postava, stačí, když si vzpomeneme na Kunderův Žert, dokonce i v Körnerových Střepinách při čtení váháme, kdo je hlavní hrdina, a odpověď nenalezneme ani po přečtení této novely, protože v podstatě všechny tři postavy se navzájem spoludotvářejí, ústřední je zde asi Klára, ale nemůžeme říci, že by nějak výrazně vyčnívala nad postavu matky.

V souvislosti s postavou se rovněž mění i její zobrazení, doposud autor jasně popsal a vykreslil postavu, a to jak její vnější podobu, tak i vlastnosti, charakter, čtenář tedy neměl žádný prostor na dotváření postav, zkrátka před ním stála postava celistvá podle představy autora. V šedesátých letech se znázornění postavy liší, jelikož spisovatel jen „nařukává“, naznačuje, vlastnosti postav v různých situacích, neřekne tedy doslova, že Jindřich byl nevyrovnaný, hrubý člověk, ale nastíní čtenáři situaci, ze které to čtenář pochopí. Postava není představena celistvá, objevujeme její charakter po celou dobu čtení a spoustu informací o postavě autor záměrně buď skryje do textu a je na čtenáři, aby je objevil, nebo je úmyslně vynechá a tento úkol přenechá čtenáři, tudíž všechny jsou potom originál.

Důležitý je také ústup prostředí do pozadí:

Postupem doby dochází v próze šedesátých let ke změně vztahu postavy a jejího světa. Prostor se počíná postavě odcizovat. Dochází ke zlhostejnění, zbezdůznamnění vztahu postavy k předmětnému světu a naopak.⁵⁵

Svým tématem se sice Körner vrací k válce, ale už nejde o budování nových továren po bombardování, nejde o sčítání materiálních škod jako spíše škod lidských, a to ani ne tak v podobě padlých vojáků, jako spíše v podobě ztracených duší hledajících smysl života nebo jeho náplň.

⁵⁴ HAMAN, Aleš. Trvání v proměně: česká literatura 19. století. Praha: Arsci, 2010. 2. rev. vyd. ISBN 978-80-7420-011-3. str.141.

⁵⁵ HAMAN, pozn. 53. str. 143.

4.7 Jazyk

Stěžejní distinkce v koncepci děl je forma vypravování. Zdeňka Bezděková pojala ztvárnění Leni Freiwaldové v Ich formě. Příběh tak čteme z pohledu malé dívky. Efektivně se tímto druhem vypravování ztotožníme s hlavní postavou, což dětské čtenáři uvítají, poněvadž jim to mimo jiné usnadňuje bližší a detailnější představu problematiky, o níž čtou. Naproti tomu Střepiny v trávě jsou autorem napsány v Er formě, a tudíž nám o postavě vypráví tzv. autorský vypravěč všímající si i psychického prožívání postav. V Körnerově novele je příběh ještě osobitější, neboť nejprve je tímto stylem zobrazena Marie Vláčilová, po příjezdu Mariiny dcery dochází k prolínání, kdy narátor vypravuje jednak o Marii, jednak o Kláře včetně vylíčení jejich skrytých pocitů a myšlenek, proto je občas obtížné se orientovat v tom, o jaké postavě právě čteme, postupně ale dochází k soustředění se již jen na postavu Kláry a k odsunutí Marie jako postavy vedlejší, což se projevuje kromě jiného i ubýváním pasáží popisujících její nitro.

Zdeňka Bezděková používá jako lingvistka pestré jazykové prostředky, kde nechybí velké množství přirovnání, frazeologismů apod. Ale současně v textu nenalezneme žádné skryté významy. Čtenář není nucen domýšlet si text nebo v něm hledat skryté informace. Fakta jsou čtenáři předložena jako na podnose. Jazyk je bohatý a obsahuje řadu jazykových prostředků užívaných v literatuře pro děti, jako deminutiva apod.

Jazykové prostředky novely Střepiny v trávě se značně odlišují od jazykových prostředků v knize Říkali mi Leni. V novele se nevyskytuje příliš mnoho figur, výjimkou je metafora používaná při popisech krajiny. Autor operuje převážně jen spisovným útvarem národního jazyka, občas objevíme pejorativa a jazykové prostředky německého jazyka. Spisovatel dokáže bravurním stylem seskupit obyčejná slova tak, že vytvoří překvapivý a pro čtenáře čtivý a poutavý text. Přestože neuzívá spletité (komplikované) metafory a složitá souvětí, umí do textu ukrýt podstatné informace, jež schopnější čtenář může objevit. Körner rozhodně nepíše oddechovou četbu, tento autor vyžaduje soustředění. Atmosféru v díle dotváří pomocí opakujících se motivů, o nichž bude zmínka níže, a také překvapivými skutečnostmi.

4.8 Pojetí závěru

Při srovnání závěrů obou děl nás nepřekvapí jejich rozdílnost. U díla Bezděkové na nás čeká šťastný konec jako z pohádky. Desetiletá dívka pozná, že nepatří mezi Němce, a najde si cestu domů. Během celého příběhu se Leni zdají sny o ženě, kterou má velice ráda:

Když tohle maminka vyprávěla, najednou jsem viděla v duchu sama sebe někde na schodech, jak se v půlce zastavuji a povídám tak protivně jako Raul: „Mám důlek na kloboučku“. Šel se mnou tatínek a nějaká krásná tmavá paní a nevěděli, co chci. Jenom já jsem věděla, že mám na novém bílém plstěném kloboučku důlek a že ho tam nechci mít.⁵⁶

Na konci knihy dívka zjišťuje, že jde o její pravou maminku, a následuje veselé shledání na nádraží:

Blíží se k nám štíhlá, krásná paní. Hnědé vlasy, modré oči, o paní, vy jste má známá ze snů o „onom světě, vždyť vy jste přece...!“⁵⁷

Körner příběh nijak nezidealizoval. Osmnáctiletá dcera, jež si již několik let dopisovala s německou rodinou a dostávala od nich každou chvíli krásné dárky, se jednoho dne vypravila na festival do Německa a už se nikdy „domů“ nevrátila. Matka celou dobu o dopisech a dárkách věděla a podle všeho je dceři ani nezakázala ani nepovolila, zkrátka, jak to v této rodině chodilo, raději o nich vůbec nemluvila. Stejně tak nemluvila o Klárině odjezdu, tušila, že se jí dcera nevrátí, jinak by se Marii v hlavě nepromítaly všelijaké úvahy o tom, jak Kláře říci, aby neodjížděla:

Matka nedokázala pokročit na práh. I když si přála, aby se Klára ohlédla, zůstávala Klára odvrácená zády k ní. Klára zaklapla kufřík a zkusila cvaknutím oba zámky. Pak pohladila dlaní víko kufru. Starý kufr, který si přivezla z Německa. dala pod postel. Pozorně zvedla hlavu a pohlédla k otevřenému oknu. Narovнала se a zavřela okno. „Nejezdi,“ opakovala si pro sebe marně matka a ustoupila za starou skříň.⁵⁸

Nahlas však dceři nic neřekla, a tak Klára odjela. Ačkoli Marie, dle mého názoru, o dceřiných plánech věděla, překvapením v novele bylo Mariino čekání na nádraží v den plánovaného návratu dívky, a dokonce její až naivní dialog s mladíkem, jedním z účastníků festivalu:

Ptala se děvčat v modrých košilích. Teprve mladík s brněním odznaků jí řekl: „Ta

⁵⁶ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 23 - 24.

⁵⁷ BEZDĚKOVÁ, pozn. 15, str. 149.

⁵⁸ KÖRNER, pozn. 29, str. 98.

nám vyvedla pěknou věc hned druhý den. Bylo to tutově domluvený. Čekali ji v autě, nějaký starší chlápek se ženou. Noblesa. Líbala se s nima a hned jeli do západního sektoru, ke Kurfürstendammu...kdepak, paní, ani se neotočila. Ne, nic nevzkázala." „Je tedy nezvěstná?" „Nezvěstná?" řekl překvapeně mladíky s odznaky, „ale ovšem, tak se to dá taky říct."⁵⁹

Příběh tedy nevrcholí žádným překvapivým závěrem, je pesimistický a reálný.

⁵⁹ KÖRNER, pozn. 29, str. 99.

5 VÁLKA A DĚTSTVÍ

Když si vzpomenu na své dětství, musím se smát. Dennodenní hraní se stejně starým bratrancem, nejrůznější vylomeniny, koupání v parném létě, stavba bunkrů, domeček na půdě, zkrátka mé dětství bylo šťastné. Všichni ale takové štěstí neměli a nemají. Lidé, již zažili válku jako děti, se na své dětství snaží zapomenout, na dětství mají totiž jen samé špatné vzpomínky, je to pro ně období, které nechápou, nerozumějí mu. Někteří lidé se ze svých dětských vzpomínek a zkušeností nikdy nevzpamatují, jsou jimi dodnes poznamenáni.

Zdeňka Bezděková zažila obě dvě války, říkala, že jí první světová válka vzala dětství a během druhé světové války musela přihlížet, jak její žáci umírají v armádě. Žena, která měla studenty jako své vlastní děti, jich mnoho musela oplakat.

Podle Vladimíra Kőrnera války nemají vítěze, všichni jsou poražení, a musím mu dát za pravdu, protože válka ničí vše. To, co lidé staletí budují, zničí válka během jednoho krátkého okamžiku. Lidé, které milujeme, jsou najednou navždy pryč. Co smete válka, už se nikdy nevrátí. Vojáci bojující ve válce ztrácí jakékoli ideály, kterých se po celý svůj život drželi. Mají před sebou neustále jen smrt a utrpení. Smrt je každým dnem obchází. Neví, zda nebudou oni právě teď na jejím pořadníku. A tato nejistota, neustálý strach, nutnost bojovat někdy až z absurdních důvodů, je nikdy neopustí. Po skončení války nejsou schopni na vzpomínky z války zapomenout, nemohou se od nich odpoutat, neustále je všude provází.

Ve chvíli, kdy je armáda oslabena, jsou nedobrovolně naverbováni mladí chlapci. Takoví vojáci jsou často ještě děti. Podobně tomu bylo i u Jindřicha, jenž se po válce nedokázal vrátit do normálního života, ale uvízl v nedospělém, dětském věku, a „neuměl“ dospět. Myslel na hrůzné válečné události, vyčítal si každý život zmařený jeho rukou. Válka mu vzala poklidné, normální dospívání, takže neuměl navázat vztah, neměl přátele, žil sám v samotě a nedokázal to změnit.

Člověk je prý nejinteligentnější tvor na planetě Zemi. V tomhle případě o tom silně pochybuji. Jak může být někdo tak zlý? Lidé v sobě mají mnoho krutosti. Ani zvířata nejsou k sobě tak zákeřná a nelitostná. Lidé mezi sebou válčili, válčí a budou válčit. Když jsem si našla na internetu seznam válek, jímala mne hrůza, od 17. století snad neexistuje na světě jeden rok bez války. Vždy někde na planetě lidé a děti trpí, hladoví a umírají. Čím jsou lidé vynalézavější, čím jsou jejich objevy pokrokovější, tím více je budou užívat proti

sobě, tím více budou chtít něco díky nim získat. Jak ubohé.

Ve starověku a středověku se válčilo o území, o moc, ale byly to častěji boje mimo obyčejný lid, boje cvičených armád, předem domluvené, „galantní“ bitvy, obě strany se respektovaly. Ale proč by měl moderní člověk dodržovat nějaká pravidla? Vždyť nejvíce zraní nepřítele, když mu pozabíjí civilisty. Ti na tom byli i předtím špatně, i když nebyli zabíjeni přímo, trpěli hladem, bídou, nemocemi, všechny zásoby byly odevzdávány armádě. Kudy armáda prošla, tam nic nezbylo, jen vyrabované domy, znásilněné ženy, plačící děti. Druhá světová válka se však neohlížela na civilisty, byla to válka totální. Pod ideologickou záminkou byli lidé posíláni do koncentračních či pracovních táborů, kde je čekalo neustálé ponižování, pokořování, smrt. Válka byla snad vymyšlena, aby se lidé mohli navzájem ponižovat. Děti mající štěstí byly poslány na převýchovu. Ty, které štěstí neměly, buď vyhladověly, nebo se udusily v plynové komoře. Děti se musely dívat na to, jak jim zabíjejí rodiče, nechápaly, proč, nerozuměly válce. Jestliže se jim podařilo přežít, neměly kam se vrátit, byly samy. Děti odvečené do Německa mnohdy až do své smrti netušily, že nežijí ve vlastní rodině. Některé to zjistily samy, jiným to německá rodina prozradila. Musely předčasně dospět a ztrátu dětství či dospívání si po celý svůj život nahrazovaly. Válku rozpoutávají dospělí, ale nejvíce jí trpí děti.

Druhá světová válka byla obzvlášť hrůzná svými rasistickými myšlenkami. Náznaky těchto hrůz pozorujeme i v knize Bezděkové, která líčí příběh Leni po skončení války, v Němcích je podle ní nadále zakořeněna nacionalistická myšlenka, všechny národy mají být Němcům podřízeny. Bezděková je ostře zaujata proti myšlenkám německví. Oproti tomu Körner neřeší žádné ideologické otázky, postavy nejsou ani kladné ani záporné, protože nic na světě není černobílé.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila co nejlépe a nejvýstižněji analyzovat struktury textů.

Postupovala jsem přibližně podle bodů vytyčených v Úvodu. Nejobtížnější prací bylo pátrání po informacích o spisovatelce Zdeňce Bezděkové, ačkoli díla této autorky bývala kdysi na seznamu povinné školní literatury, o jejím životě bylo skutečně obtížné něco zjistit.

Při porovnání obou textů se mi podařilo nalézt překvapivé odlišnosti. Třebaže se na první pohled zdá být téma obou děl stejné - malá dívka odvezená do Německa na převýchovu se vrací domů, rozdíl ve ztvárnění tematiky je markantní.

Když pominu skutečnost, že jsem vycházela až z druhého vydání knihy Bezděkové, jež bylo upraveno pro děti a mládež (první výtisk byl totiž původně určen dospělým), jazyk tohoto díla je tudíž jednodušší než jazyk novely Körnera, v základní struktuře děl jsou skutečně jednoznačné rozdíly způsobené rozdílnými interpretacemi autorů v průběhu doby.

V románu Říkali mi Leni napsaném několik let po válce je „cítit“ skutečná nenávist vůči německému zlo je v tomto textu zhmotněno, máme zde skutečného viníka, v novele Střepiny v trávě jsem objevila pravý opak, válka ničí, nicméně zlo je zde abstrahováno, v novele nenalezneme konkrétního viníka, Körner obviňuje samotnou válku, ať je to ta ve středověku, stoletá, třicetiletá, světová, vždy válka ničí!

Podařilo se mi také zjistit, že inspirací autorky pro psaní románu Říkali mi Leni byl novinový článek o dívce Aleně vrácené z německé převýchovy. Ostatně s válkou měla tato spisovatelka jednoznačně zkušenost, protože během první světové války musela jako děvče přihlížet nucenému odchodu otce do války, a po vypuknutí druhé světové války její rodina rovněž trpěla. Ale Vladimír Körner měl vzpomínku daleko temnější, nezapomenutelnou, z níž se chtěl a chce vypsát, od níž chtěl při tvorbě utéct - bylo mu pouhých pět a půl roku, když mu před očima zastřelili tatínka (pár dní po osvobození Moravy). Tento moment se mu vryl do paměti a pronásleduje ho celý život.

Potvrdil se můj názor z Úvodu ohledně dobového rozdílu dobře viditelného při porovnávání postav v obou dílech. Pro poválečnou literaturu bylo typické, že postavy byly jednoznačně kladné nebo záporné, autor píšící několik let po válce byl plný hrůzných událostí, a tak zobrazoval svět černobíle, někdy z románu Bezděkové doslova sálá zidealizovanost postav. V šedesátých letech ale došlo k proměně strukturních dominant v

proze a autoři počali experimentovat. Nebylo možné psát stále stejným způsobem stále stejné příběhy se šťastným koncem. V této době píší příběhy o válce autoři, kteří válku zažili jako malé děti, někdy je jim proto vytýkáno, že jejich generace je již příliš vzdálená oné válce, já se však domnívám, že prožitek těchto hrůz právě v dětském věku je musel jistě poznamenat ještě více. Pro tyto spisovatele, stejně jako pro Körnera, už nejsou hrůzy války černobílé, ale mají různé šedé odstíny. Tito spisovatelé získali od této problematiky v důsledku let částečný odstup, a tak o válečném a poválečném světě píší realističtěji, komplikovaněji, protože svět je komplikovaný, život je komplikovaný.

Na této práci bych v budoucnosti chtěla pracovat dál. Ráda bych se dostala ke srovnání prvního a druhého vydání románu Říkali mi Leni a rovněž bych se chtěla zabývat sekundárními ohlasy na díla těchto autorů, na něž mi již bohužel nezbyl čas. Věřím, že moje práce bude alespoň malým přínosem pro ty, kteří se rozhodnou si tuto práci přečíst.

Summary

Although the both books have the same theme, their stories are written in a different way. The main characters of both books are young girls, who return from Germany, where they were unwillingly on re-education. First girl named Leni is happy, when she meets her real mother, whilst the second girl, Klára, is unhappy in her real Czech home. Another difference between these two stories is that in the novel called “*Říkali mi Leni*” there are lots of characters, while there are only three characters in the short story called “*Střepiny v trávě*”. The characters of the novel “*Říkali mi Leni*” are either clearly negative (evil) or positive (kind). We can say that everything in this story is black and white. The story of the novel is also much easier than in short story “*Střepiny v trávě*”. Main character of the second story, Klára, has a bad relationship with her mother, because they don't understand each other. Also the communication between them is really bad and Klára's mother doesn't try to change it. The author of the book describes the world as the grey world, where all characters are destroyed by the war.

In the first chapter of my bachelor thesis I am introducing the authoress of the novel “*Říkali mi Leni*” Zdeňka Bezděková. The second and the third chapter of the thesis contain the literary analysis in which I describe the topic, the language, the characters, the composition and other aspects of stories. The next chapter includes comparison of literary aspects of both books mentioned above. And the last chapter of my thesis contains my personal reflection on the theme of the childhood and war. I am trying to generalize this problem in the thesis.

Seznam literatury

BEZDĚKOVÁ, Zdeňka. *Můj život s knihou*. České Budějovice: JIH, 1995. ISBN 80-900351-8-3

BEZDĚKOVÁ, Zdeňka, *Říkali mi Leni*. 2.vyd., v SNKD 1.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1959.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura 19. století*. Praha: Ars-ci, 2010. 2. rev. vyd. ISBN 978-80-7420-011-3.

JANOŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989*. 1. - 3. díl. Praha:Academia, 2007.

KÖRNER, Vladimír. *Střepiny v trávě*. Praha:Československý spisovatel, 1964.

KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd., dotisk. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0982-5.

MIKUŠKOVICHOVÁ, Jiřina. *Zdeňka Bezděková*. České Budějovice: Krajská knihovna, 1972.

Seznam elektronických zdrojů

VLADYKOVÁ, Věra. Zdeňka Bezděková. In: *Slovník české literatury.cz* [online].
31.1.2007 [cit. 2.10.2013]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=673&hl=zde%C5%88ka+bezd%C4%9Bkov%C3%A1+>